

BÖLGESEL ALT SİSTEMLER KARŞISINDA DEMOKRATİK BARIŞ

Gültekin SÜMER*

ÖZET

Avrupa, demokratik barış kuramı açısından önemli bir yere sahip olmakla birlikte, bu durum demokratik barış kuramı savunucularının tezlerini Avrupa alt sisteminin yaşadığı süreçlere göre şekillendirmiş oldukları gerçeğini görmemize engel olmamaktadır. Çünkü demokratik barış gerçeği, Avrupa'ya özgü karakteristikler göz önünde bulundurulmadan doğru biçimde anlaşılabilir. Birbirleriyle güç ve nüfuz mücadelesi içerisine giren bağımsız birimlerin varlığıdır ki, kıtaya kendi özgün karakterini vermiştir. Dolayısıyla, Avrupalı devletlerin dış politikaları demokratik barış üzerine değil, demokrasi dış politika çıkarlarını kollamak durumunda olan ulus-devletlerin içine doğmuştur. Avrupa'da yaşanan eşit görülmemiş teknolojik atılımlar bu alt sistemin yıkıcılık gücünü artırmıştır ki, bu da bir uluslararası toplumun oluşumuna ortam hazırlamıştır. Avrupa Birliği örneğinde somutlaşan, "ortak biz" duygusunu içine alan çoğulcu güvenlik topluluğunun ortaya çıkması, Avrupa'da kalıcı barış anlamına gelmiştir. Bu bakımdan, demokrasilerin savaşmamasını demokrasi ikililerinden çok, bir alt sistem sorunu olarak görebilmenin önemi ortadadır. Bu mantıktan hareketle, demokratikleşmenin mümkün hale gelebileceği Batı dünyası dışındaki alt sistemler, demokrasilerin birbirleriyle ilişkilerinin daha sağlıklı bir biçimde sınanması anlamına gelecektir. Ele alınan sınırlı sayıda örnek düşünüldüğünde, demokratik barış savunucularının vardığı sonuçlar demokratik barış kuramını destekleme adına yeterince güçlü değildir. Çünkü demokratik barış, farklı gerçeklere sahip ve farklı süreçlerle demokrasi niteliği kazanmış alt sistemlerde çok daha kırılgan hale gelmektedir. Bu bakımdan, demokrasilerin aralarındaki barışı ne kadar koruyabilecekleri, demokrasilerin kendi kimliklerinden geri adım atmalarına yol açabilecek kuvvetli dış dinamiklerin zorlaması ile anlaşılabilir. Her alt sistemin savaşların çıkmasına olan yatkınlığının eşit düzeyde olmadığı düşünüldüğünde, savaşların tamamen bertaraf edilebilmesi, oluşturulacak çoğulcu güvenlik toplulukları ile mümkün olabilir. Çoğulcu güvenlik topluluğu şeklindeki bir uluslararası toplumun başarısızlığı Batı dışındaki alt sistemlerde, ikili ilişkiler savaşı kolaylaştırıcı dinamiklerin de etkisiyle inşacı yapılara hapsolarak, demokrasiler arasında savaşların yaşanmasını beraberinde getirebilir.

Anahtar kelimeler: Demokratik Barış, Bölgesel Alt Sistem, Liberal Demokrasiler, Çoğulcu Güvenlik Topluluğu, Avrupa.

DEMOCRATIC PEACE CONFRONTS REGIONAL SUBSYSTEMS**ABSTRACT**

Whereas Europe occupies a significant position regarding the theory of democratic peace, it would be misleading to regard her as the sole regional subsystem on which theory of democratic peace would be based. For the reality of democratic peace in the Western world cannot be understood without the dynamics peculiar to Europe. The existence of independent units competing with each other for power and influence has given the Continent its very characteristic. Thus, foreign policies of the states have not risen over democratic peace, but rather democracies were born into the nation-states in quest for furthering their interests. Unprecedented technological achievements increased the destructive capacity of the subsystem whose consequences favored the emergence of an international society in Europe. The emergence of a pluralistic security community entailing the sense of common “we” - embodied in the example of European Union- amounted to permanent peace in Europe. Thus, it is significant to regard democratic peace as a sub-system phenomenon rather than a dyadic one. Due to this very reason, possible democratizations in non-western subsystems will signify a sounder testing of the theory since democratic peace is open to more vulnerability in such subsystems. Given the limited amount of cases to be handled, the conclusions reached by the advocates of democratic peace are not strong enough to support the democratic peace theory. The strength of democratic peace is to be clarified inasmuch as democratic dyads are subjected to external dynamics tough enough to compel democracies to step back from their democratic identities. Since war proneness is directly related to the very characteristics of each subsystem, total elimination of war might only be possible with the formation of pluralistic security communities. Otherwise, such political geographies may easily succumb to constructive structures that can bring about outbreak of wars.

Keywords: Democratic Peace, Regional Subsystem, Liberal Democracies, Pluralistic Security Community, Europe.

Giriş

Demokrasilerin, aralarında gerginlik yaşasalar da birbirleriyle savaşmayacakları uluslararası ilişkilerin yerleşmiş mitlerinden biridir. Konunun yerleşmiş bir mit halini alması, demokratik barışı uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde en tartışmalı ve aynı zamanda en karmaşık konularından biri haline getirmiştir. Demokratik barış konusunu adeta bir bilmece gibi karmaşık kılan, demokrasilerin anarşik uluslararası sistemin parçası olarak dış politika

hedefleri peşinde koşan aktörler olmalarının yanı sıra, demokrasi düşüncesinin barışa son derece yatkın bir düşünce olmasından ileri gelmektedir. Bu bakımdan sorun, demokrasilerin birbirleriyle olan ilişkilerini anarşik uluslararası sistemin dışına nasıl çıkartacakları ve aralarındaki ilişkilere kendi değerlerini nasıl hakim kılacakları sorunudur. Demokratik barış konusu çok farklı açılardan ele alınmaya yatkın bir konuyken, bu çalışma demokrasi ikilileri arasındaki ilişkilerin, içinde bulunulan bölgesel alt sistemin gerçeklerinden ayrı tutulamayacağı gerçeğini hareket noktası olarak ele almaktadır. Konunun, çoğu kez göz ardı edilen bu yönü ele alınmadan demokratik barış kuramı tüm yönleriyle irdelenmiş sayılmaz. Bu bağlamda, bu çalışmada demokrasilerin doğup geliştiği Avrupa alt sistemi ele alınarak, demokratik barışın aslında Avrupa alt sisteminin geçirdiği iç ve dış dinamikler sonucunda yaratılan çoğulcu güvenlik topluluğu oluşumunda gizli olduğuna vurgu yapılacaktır.

Demokratik barış kuramıyla ilgili tartışmaların modern anlamdaki başlangıcını Immanuel Kant'ın 1795'te yayınlanan *Ebedi Barış* eserine götürmek yanlış olmaz. Kant'ın, bu klasikleşmiş eserindeki temel tezi halk iradesinin hakim olduğu cumhuriyet yönetimlerinin, savaşların uluslararası politikanın dışına itilmesini mümkün hale getirebileceğiydi. Ne var ki Kant, sözü edilen eserinde demokrasileri cumhuriyetçi yönetimlerden farklı anlamda kullanmıştır. Kant'a göre, cumhuriyetçi yönetimler yürütme yetkisinin yasama yetkisinden ayrılmasına dayalıyken, böyle bir ayrımın olmadığı Aristotelesçi doğrudan demokrasiler çoğunluğun tahakkümü anlamına geldiği için özgürlük kavramıyla çelişmekteydi; bu yüzden de mutlakiyetçilik anlamına gelmekteydi (Kant, 1960: 20). Bu uyumsuzluğu gidermek adına, cumhuriyet yönetimlerinin içerdiği yasa koyucu temsili kurumlar, mutlakiyetçiliğin doğuracağı tehlikelerin önüne geçebilirdi. Demokrasi kavramının geçirdiği evrimde, Kant'ın kastettiği cumhuriyetçi yönetimlerle en iyi biçimde örtüşen yönetimlerin günümüz demokrasileri olduğu görülmektedir. Kant'ın demokratik barış anlayışı, cumhuriyetçi yönetimler yanında, sürekli orduların kaldırılması ve kurulacak bir bağımsız devletler federasyonu şeklinde ön koşullar da içermekteydi. Ne var ki, demokratik yönetimlerin gerek iç gerekse de dış dinamiklerin etkisiyle aldıkları şekil, Kant'ın demokratik barış anlayışının yerleşmesi bakımından anlamlı çıktılar doğurmamıştır.

Günümüze gelindiğinde ise, demokratik barış tartışmaları daha sınırlı bir çerçevede devam etmekle birlikte, daha cesur bir tez etrafında dönmektedir. Bu teze göre, demokrasilerin günümüzdeki en olgun modelini temsil eden liberal demokrasiler, yerleşik orduların ortadan kalkması gerekmeksizin sadece demokrasiyi var eden nedenlerden ötürü birbirleriyle savaşmaktan geri duracaklardır. Demokratik barış kuramının günümüzde önde gelen savunucularından olan Russett'a göre, kuramın bel kemiğini demokrasilerin birbirlerine

güven duyması oluşturmaktadır; çünkü karşı tarafın da demokrasi olduğuna inanmış bir demokrasinin, söz konusu tarafın kuvvete başvurmaktan kaçınacağına olan inancı da tamdır (Russett, 1993: 40). Russett'in demokratik barış anlayışına göre, demokrasilerin birbirleriyle aralarındaki ilişkilerde kuvvet kullanmayı dışlamaları da buradan ileri gelir. Gerçekten de, iç düzen anlayışında çoğulculuğu ve farklılıklara saygı duymayı ön planda tutan bir siyaset projesinin, dış dünya ile olan ilişkilerinde de diyalog ve uzlaşmayı kuvvet kullanmaya tercih etmesi ilke olarak son derece mantıklıdır. Nitekim diplomasi tarihinde de bu mantığı destekleyen örnekler bulmak mümkündür. Bunlar arasında, 1861–1865 Amerikan İç Savaşı sırasında İngiltere'nin¹, ABD'nin bütünlüğünden yana olan Birlik tarafına yönelik değişen yaklaşımı en çarpıcı örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olayda, Birlik tarafı Konfederasyon tarafının (Güneyin) yaptığı ticarete darbe vurmak adına İngiltere'ye pamuk taşıyan Konfederasyon gemilerini engellemek için, Konfederasyon topraklarını abluka altına almıştır. Atılan bu adım, Lancashire'daki İngiliz tekstil endüstrisine de darbe vurmakta gecikmemiştir. Bunun üzerine İngiltere'nin Birlik tarafına yönelik kuvvet kullanması tartışılmaya başlanmıştır (Owen, 1994: 87–125). Ne var ki, Birlik Başkanı Abraham Lincoln'un 1862'deki "Özgürleştirme Bildirgesiyle" Konfederasyon topraklarındaki kölelerin özgürlüklerini kazandığını ilan etmesi, ikili ilişkilerin çehresini değiştirmiştir. Lincoln'un bu radikal kararı, İngiliz kamuoyu tarafından büyük bir takdir ve heyecanla karşılanmıştır. Öyle ki, İngiltere'de basın, İngiltere ile Birlik'in ortak ideallerinden bahseder hale gelmiştir (Owen, 1994: 87–125). Bunun sonrasında, daha önce müdahale yanlısı bir çizgide olan Başbakan Palmertson, aldığı bu karardan vazgeçmek durumunda kalmıştır. Palmertson'un kararını değiştirmesinde, Birlik ile yapılacak bir savaşın kölelik yanlısı bir savaşa dönüşeceğine kanaat getirmesi etkili olmuştur (Owen, 1994: 87–125).

Demokrasilerin felsefe olarak demokratik barışa yatkın bir düşünce olduğu tartışma götürmemekle birlikte, demokrasilerin günümüzde ulaştığı evrimi temsil eden liberal demokrasiler söz konusu olduğu zaman daha farklı bir değerlendirme yapma ihtiyacı doğmaktadır. Çünkü günümüzde aldıkları şekil itibarıyla liberal demokrasiler, piyasa toplumunun geç ürünü olarak liberalizmin demokrasiyle yaptığı sentez sonucunda oluşmuştur (Macpherson, 1984: 48). Bu yüzden ele alınan bir demokratik sistemde dış politika kararlarında hangi siyasi aktörlerin etkili olduğunu ve bunların hangi çıktılara dönüştüğünü anlamak son derece önemlidir. Çünkü yeryüzündeki liberal demokrasiler farklı sayıdaki ve büyüklükteki aktörlerin etkisi altındadır. Bu farklı sayıdaki ve büyüklükteki aktörler konumlarını demokratik normlara uygun biçimde tanımlayarak, o demokratik sistemi şekillendirmekte ve o liberal demokrasiye kendi özgün karakterini vermektedir. Liberal

demokrasilerin dış politika çıktıları da buna paralel olarak demokratik süreçte etkili olan çok sayıda dinamikten beslenmektedir. Bu çarpıcı gerçeğe, özellikle kendi özgün karakteristiklerine sahip olan liberal demokrasilerin dış politika çıktılarına değinirken tanık olacağız.

Demokrasiyi bir siyasal sistem olarak ele almanın önemi aynı zamanda şuradan ileri gelmektedir: Demokratik siyasal sistemde kendisine yer bulan her partinin, özsel anlamda demokratik değerlere bağlı olacağı şeklinde bir koşul bulunmamaktadır; çünkü bir parti için demokratik sürece katılmanın en önemli amacı iktidara gelmektir. Bu bakımdan, demokratik değerlere bağlı olduğu tartışma götürülen aşırı milliyetçi / otoriter partiler dahi, programlarını gözden geçirmek veya siyasal partiler ile ilgili yasalara göre değiştirmek zorunluluğu hissetmektedirler. Bu zorunluluk ölçütü, bu eğilimdeki partileri gerçek anlamda demokratik felsefeye bağlı olan partilerden kalın çizgilerle ayırmaktadır. Sözelimi, etnik sorunlar ile birlikte yolsuzluğun ön ayak olduğu popülist etkiler, demokratik iktidarları yıpratarak otoriter iktidarlara kapı aralayabilir. Böyle bir iktidar, ele geçirdiği ülkeyi yönetme yetkisini dış politika söz konusu olduğu zaman daha kayıtsız bir biçimde kullanabilir. Dahası, karizma arayışında olan liderler, var olan ulusal mitleri canlandırarak iç politikada inişe geçen popülaritelerini artırma çabası içine de girebilirler (Van Evera, 1998: 257–292). Bu bakımdan, ne derece yetkin bir demokratik anayasa yapılmış olursa olsun, bir devletin dış politikasını açık ve şeffaf kılacak olan, o anayasayı işletecek siyasal iktidarlar ve özellikle de nihai karar alıcı konumunda olan liderlerdir. Kısacası, demokratik rejimlerin var olması, bu rejimleri işleten iktidarların ve karar alıcıların da ister istemez gerçekten demokrasiye inanmış kişiler olmasını gerektirmez. Dolayısıyla, kırılmanın her demokrasinin doğasında bulunan bir özellik olduğunu kabul etme ihtiyacı ortadadır. Bu bağlamda, Agnes Heller'in Gunnar Myrdal'dan yaptığı alıntı büyük anlam kazanmaktadır: "Demokrasi gelişebileceğine, hayatta kalabileceğine ilişkin bir kesinliğe sahip değildir."(Heller, 2004: 152).

Kabul etmek gerekir ki, liberal demokrasilerin dış politika çıktıları uluslararası dinamiklerin yaptığı etkilerle birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. Bu bakımdan, uluslararası politik ve ekonomik konjonktürün istikrarlı olması, liberal demokrasilerin öz benliklerini korumasında belirleyici bir etkiye sahiptir. Çünkü liberal demokrasiler benliklerini koruyabilmek için, adeta bir oksijen çadırı işlevi gören uluslararası barış ve refahın istikrarlı bir biçimde sürmesine ihtiyaç duyarlar. Robert Gilpin'in de belirttiği gibi, küresel refahın vazgeçilmezi olarak görülen liberal ekonomik düzen, ortak çıkarlara hizmet ettiği ölçüde uluslararası barışa katkı sağlamaktadır (Gilpin, 1987: 31). Çünkü uluslararası barışın ciddi bir biçimde yara alması, daha az demokrasi anlamına gelebilir. İngiltere'nin

İkinci Dünya Savaşı sırasında seçimleri askıya almasının işaret ettiği gibi, kökleşmiş demokrasiler de savaşlar söz konusu olduğu zaman özgürlüklerden geri adım atabilmektedir (Gates ve diğerleri, 1996: 1-10). Bu bakımdan, demokrasiyi mutlak bir bağımsız değişken olarak kabul etmek doğru değildir; demokrasi de pekala bağımlı değişken olabilmektedir (Gates ve diğerleri, 1996: 1-10).

Demokratik barış konusunu içyapı / rejim, sistem, lider, sosyo-ekonomik yapı değişkenleriyle ele alıp verimli sonuçlara ulaşmak mümkündür. Böyle olmakla birlikte, bunlar arasında sistem analizine ağırlık vermek daha farklı sonuçlara varmamıza imkan sağlayacaktır. Çünkü içinde buldukları alt sistemin yarattığı dinamiklerden kaçamayan demokrasiler arasındaki ilişkiler, bu alt sistemin sahip olduğu özelliklerden bağımsız düşünülemez. Bir alt sistemdeki şiddet araçlarının yıkıcılığı ve karşılıklı etkileşimin yoğunluğu, demokrasilerin birbirleriyle olan ilişkilerinin daha farklı biçimde şekil almasını beraberinde getirebilir. Nitekim devletler arasındaki savaşlarda coğrafi yakınlığın bir önceliği bulunmaktadır (Mesquita, 1981: 83).

Demokratik barış konusunu alt sistemler açısından ele almak söz konusu olduğunda, önceliği Avrupa alt sistemine vermek en doğru olanıdır. Bunun nedeni, Avrupa alt sisteminin yalnızca demokrasinin yeşerip büyüdüğü bir alt sistem olmakla kalmayıp, aynı zamanda çok kutupluluğun en olgun örneğini gösteren bir alt sistem modeli olmasından ileri gelmektedir.

Avrupa Alt Sistem Modeli

Uluslararası sistemin parçası olan bölgesel alt sistemleri, gerek iç etkileşim yoğunluğu gerekse de tarihsel ve kültürel bağlarla kendilerini diğer bir alt sistemden kalın çizgilerle ayıran siyasal coğrafyalar olarak anlıyoruz. Bölgesel alt sistemler, yaşadıkları iç etkileşim yoğunluğuna bağlı olarak değişen güç ve etkilerde varlıklarını hissettirmektedir. Bir alt sistem için kültürel türdeşlik önemli bir unsur olmakla birlikte, bu ölçüt bir alt sistemin var olması için ön koşul değildir. Tarihsel ve kültürel bağlar açısından tam bir türdeşlik göstermeyen yirmi sekiz üyeli Kuzey Atlantik Bölgesi buna örnek teşkil etmektedir. Diploması tarihinde uluslararası sisteme eklemlenmiş alt sistemler olabileceği gibi, on dokuzuncu yüzyıl Avrupası örneğinde görüldüğü gibi, sisteme tek başına egemen olan uluslararası sistemler de söz konusu olabilir. Dolayısıyla, bir alt sistemin uluslararası konumunu tayin edecek olan, dış dünyaya nüfuz etme ve dış nüfuzdan etkilenme derecesidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın kendi ayakları üzerinde durmasına imkan tanımayan siyasal konjonktür, Soğuk Savaş ile birlikte evrim geçirmiş ve bu evrim Batı Avrupa'nın "çoğulcu güvenlik topluluğuna" (pluralistic security community) dönüşmesiyle

sonuçlanmıştır. Güvenlik topluluğu kavramı, ilk olarak 1950’li yıllarda Richard Van Wagenen tarafından kullanılmış olmakla birlikte, kavramın uluslararası politika literatürüne daha etkili biçimde kazandırılması 1957’de Karl Deutsch’un öncülüğünde yayımlanan “Siyasal Topluluk ve Kuzey Atlantik Bölgesi” (Political Community and the North Atlantic Area) isimli eserle mümkün olmuştur (Kupchan, 2010: 22). Deutsch bu eserde, güvenlik topluluğu kavramını tarafların savaşmayacakları hususunda birbirlerine verdikleri gerçek bir güvence olarak tanımlamaktadır (Deutsch, 1957: 5). Güvenlik topluluğu kavramı, bir topluluğa mensup olmanın verdiği duyguyla hareket ederek, ortaya çıkacak sorunların barışçı biçimde çözülmesi gerektiğine dair bir inancı da içersinde barındırmaktadır (Deutsch, 1957: 5). Bu inanç, ortak “biz” duygusunun ortaya çıkmasıyla mümkün hale gelmektedir (Deutsch, 1957: 129). Karşı tarafın atacağı adımları öngörebilmek ve buna uygun davranmak, oluşturulmuş olan ortak biz duygusunun en ayırt edici yönlerinden birini oluşturmaktadır (Deutsch, 1957: 129). Temel değerlerin uyumu, güvenlik topluluğun oluşumundaki diğer ön koşulu oluşturmaktadır. Deutsch temel değerleri, güvenlik topluluğunu oluşturan birimlerin iç politikalarında birinci derecede öneme sahip değerler olarak tanımlamaktadır (Deutsch, 1957: 123). Deutsch’un bütünleşmiş (amalgamated) ve çoğulcu (pluralistic) olarak ikiye ayırdığı bu güvenlik topluluklarından konumuzu ilgilendiren, üyelerin egemenliklerini sürdürdükleri çoğulcu olanıdır (Deutsch, 1957: 35). Deutsch, ABD ve Kanada’nın on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren karşılıklı olarak sınırlarını askerden arındırmalarını, böyle bir çoğulcu güvenlik topluluğuna örnek göstermektedir (Deutsch, 1957: 6, 115–116). Günümüzde çoğulcu güvenlik topluluğu anlayışının en olgun örneğini Avrupa Birliği sergilemektedir.

Demokrasilerin birbirleriyle savaşmayacağı tartışmalarının merkezinde yer alan Avrupa alt sistemi, aynı zamanda demokrasilerin kökleştiği siyasi coğrafyadır. Avrupa, demokrasilerin doğduğu ve model oluşturduğu bir siyasi coğrafyadır ama aynı zamanda savaşların yıkıcılığının eşi görülmemiş bir düzeyde kendisini gösterdiği bir siyasi coğrafyadır. Avrupa alt sistemi, uluslararası sistemin kaderini elinde tutan yönü nedeniyle de uzun süre uluslararası sistemin ta kendisi olma özelliğini korumuştur. Kendi içerisindeki etkileşim kapasitesinin bu denli bir yoğunluk gösterdiği başka bir alt sistemi diplomasi tarihi içerisinde bulmak mümkün değildir. Bu bakımdan Avrupa alt sistemi başlı başına eşsizliğe sahiptir. Avrupa’ya elinde bulundurduğu bu eşsizliği kazandıran, her şeyden önce kıtaya tek bir gücün egemen olamayıp, kıtada bağımsız askeri ve ekonomik güç merkezlerinin oluşabilmesi ve varlıklarını sürdürebilmesidir (Kennedy, 1987: 24). Paul Kennedy’nin kendi ifadesiyle devam edecek olursak “Pek çoğu, bağımsızlıklarını koruyabilmek için gerekli askeri araçlara sahip

olan ya da bunları satın alabilecek durumda bulunan, birbirleriyle rekabet içinde çeşitli politik varlıklar olduğu içindir ki, bunların hiçbiri, tek başına kıta üzerinde egemenlik kurmasını sağlayacak atılımı hiçbir zaman gerçekleştirecek durumda değildi” (Kennedy, 1987: 25). Kısacası tek bir gücün hegemonyasına girmemek için siyasal birimlerin sürekli olarak birbirleriyle rekabet içersinde olması, Kıtada tek bir gücün mutlak üstünlük kurmasına imkan tanımamıştır (Kennedy, 1987: 25). Bunun yanı sıra, Tilly’nin de çok doğru bir biçimde ortaya koyduğu gibi, Avrupa devletleri farklı askeri ve ekonomik bünyeleri barındırırken, ortaya çıkan askeri rekabet hepsini aynı yöne doğru itmekten geri kalmamıştır. Ulusal devletlerin kurulmasının altında da bu gerçek yatmaktadır (Tilly, 2001: 318–319). İşte Avrupa’nın sahip olduğu bu eşsizlik, Fransız Devrimi ile Sanayi Devrimi’nin harekete geçirdiği dinamiklerle Avrupa liberal demokrasi modelini vücuda getirmiştir. Bu bakımdan, Kant’ın yaklaşımının aksine, aslında demokrasiler ulus devletlerin içine doğmuş ve zaman içerisinde onunla birlikte yaşayacak dengeleri de kendi içlerinde yaratmışlardır. Avrupa’daki ulus-devletlerin iç ve dış koşullarla birlikte geçirdikleri evrim, aynı zamanda onları gerektiğinde askeri güç kullanacak aktörler haline getirmişlerdir. Dolayısıyla, yaşanan iç süreçler sonucunda bir ülkede demokrasinin yerleşmiş olması, devleti var eden *raison d’état* karakteristiğinin ortadan kalkması anlamına gelmemiştir. İngiltere, Fransa, Belçika gibi Avrupalı demokrasilerin ilk örneklerinin emperyalizm peşinde koşmuş, aynı zamanda birbirleriyle de sıcak çatışma ortamı içersine girmiş devletler olmaları bu bakımdan son derece anlamlıdır.

Avrupa’da görülen bu çok merkezliliğin beraberinde getirdiği etkileşim yoğunluğu, uluslararası toplumun çekirdeği sayılabilecek güç dengesi mekanizmasının kıtada yerleşmesine ortam hazırlamıştır. Kıtada güç dengesi mekanizmasının yerleşmesi uluslararası ilişkilere düzenlilik verme gayretinin adı olmuştur. Bu da savaşları sınırlamayı ya da Hedley Bull’un ifadesiyle devletlerin savaş yapma hakkını sınırlandırmayı içermiştir (Bull, 1977: 188). Avrupa’da, İspanya Veraset Savaşları sonrasında 1713’teki Utrecht Barışı ile oluşan güç dengesi mekanizması, ittifakların saflaşmalara dönüştüğü Birinci Dünya Savaşı’na kadar Avrupa diplomasisinin temel karakteristiği olmuştur. Napolyon Savaşları’nı takip eden 1815 Viyana Kongresi düzenlemesiyle ise, güç dengesi mekanizması yeni bir kimliğe bürünmüştür. Bu yeni kimlikte, İngiltere, Avusturya, Rusya, Prusya ve daha sonrasında da Fransa’nın dahil olmasıyla kurulan yeni düzenin denetimi bu beş büyük güce bırakılmıştır. *Avrupa Uyumu* adını alan bu düzenleme, Avrupa’ya hakim olan bu güç dengesi mekanizmasının eksikliklerini gidererek ona kurumsallık kazandırmayı amaçlamaktaydı. Bu doğrultuda, oluşturulan güç dengesi sisteminde, birbirine yakın bu beş gücün Avrupa nüfusunun dörtte üçünü oluşturmasına dikkat edilmiş, ileriki pazarlıklar için hiçbir güç sistemin dışına

itilmemiştir. Sistemin istikrarı için Napolyon'un yenilgiye uğratılmasının ardından, kazanılan toprakların olabildiğince dengeli bir biçimde dağıtılmasına özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda hiçbir devletin tek başına hareket etmemesi için, nüfuz alanları oluşturulmasına gidilmeyerek, patlak verecek krizlere birlikte müdahale edilmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu yönüyle Avrupa Uyumu çok başlıklı bir denge arayışının sembolleşmiş ismi olmuştur. Oluşturulan bu sistemin yumuşak karnı ise, Avrupa siyasetinin yaratacağı yeni dinamiklere yanıt vermekte zorlanmasıydı.

Avrupa Uyumu ile kurulan bu denge çok kutupluluğun en olgun örneğine doğru evrim geçirmekte geç kalmamıştır. Çok kutupluluğun bu şekilde evrim geçirmesi, bu alt sistem içerisindeki etkileşim kapasitesinin olağanüstü bir seviyeye çıkmasıyla mümkün hale gelmiştir (Buzan ve diğerleri, 1993: 66-80). Bu etkileşim kapasitesinin çarpıcı biçimde artmasının altında yatan temel dinamik, kıtada yaşanan teknolojik atılımlar sonucunda Batılı ekonomilerin kabuk değiştirmesi olmuştur. Konumuz açısından bizi asıl ilgilendiren şey de, bu noktadan itibaren başlamaktadır. Sanayi Devrimi ile Avrupa'da oluşan ekonomi ve teknoloji dinamiği, emperyalizm çağını beraberinde getirmekten geri kalmamıştır. Emperyalizm olgusu Batılı devletler ve de demokrasiler arasındaki etkileşimi eşi görülmemiş düzeyde yoğunlaştırarak, bu devletleri karşı karşıya getirecek dinamikleri de beraberinde getirmiştir. Emperyalizm olgusu, her ne kadar sanayi kapitalizminin bir sonucu olsa da sadece ekonomik dinamiklerle açıklanabilecek bir olgu değildir. Çünkü uluslararası politikanın kabuk değiştirdiği bir çağda emperyalist politika izlemek, büyük devlet olarak kabul edilmenin başlı başına bir göstergesi haline gelmişti. Hobsbawm'nın ifadesiyle "Palmiyelerin gölgesindeki bir sahile bayrak çekmek, büyük devlet olmanın göstergesi haline geldiğinden, sömürge edinmek ekonomik değer ne olursa olsun bir statü sembolü halini aldı" (Hobsbawm, 1999: 79). Avrupalı güçler için sömürge edinmek prestij politikasının bir parçası haline gelince, İtalya gibi Avrupalı bir güç olma niteliğini yeni yeni kazanmakta olan bir devlet dahi, Afrika'nın hiçbir çekiciliği bulunmayan çöllük ve dağlık alanlarını ele geçirmede ısrarlı davranmıştır (Hobsbawm, 1999: 79). Hiç kuşkusuz, bu seviyedeki ekonomik ve teknoloji atılımların yarattığı dinamik olmasaydı, birbirleriyle bu kadar yoğun etkileşim içerisine giren bu derecede birçok kutupluluğun ortaya çıkması da mümkün olmazdı.

Emperyalizm olgusunun Avrupa diplomasisinin parçası haline gelmesiyle birlikte Avrupa'daki çok kutuplu yapı değiştirmeye başlamıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelindiğinde, güç dengesi esnek ittifaklara imkan tanıyan kaleydoskopik özelliğini kaybederek, aksak işleyen bir çok kutupluluğa dönüşmüştür. Bismarck'ın, Avrupa diplomasisinin istikrarı için Avrupa kıtası dışındaki bölgeleri hedef göstermesiyle, Avrupalı

büyük güçler emperyalizm politikaları sonucunda üzerinde pazarlık yapabilecekleri ve bir emniyet supabı işlevi gören sömürge alanlarına kavuşmuşlar; bu da Avrupa'da savaşların bir süreliğine sınırlı tutulabilmesini sağlamıştır. Ancak bu durum bir süre devam edebilmiştir; çünkü emniyet supabı olarak kabul edilen alanlar da gerginliklerin tırmandığı noktalar haline gelmekte gecikmemişlerdir (Rosecrance, 1963: 156). Avrupa'da esnek ittifaklara dayalı çok kutupluluğun kontrolden çıkmasına yol açan dinamiklerden biri de, on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren bu alt sisteme dahil olan milliyetçiliğin, sistemin doğal işleyişini tahrip etmesi olmuştur. Özellikle 1870'de Sedan'da Fransa'nın Almanya'ya karşı aldığı ağır yenilgi, sistemin güç çekişmelerini sınırlı tutma niteliğini zedeleyerek kalıcı düşmanlıkları sisteme dahil etmiştir. Fransa'nın aldığı bu onur kırıcı yenilginin, sonrasında şekillenecek olan Fransız-Alman ilişkilerinde kalıcı izler bıraktığı kuşku götürmez. Bunun yanı sıra teknoloji dinamiği de, Avrupa alt sistemini şekillendirerek ona özgün karakteristiğini veren başlıca dinamiklerden biri olmuştur. Bu dinamiğin beraberinde getirdiği silahlanma yarışları, çok kutupluluğu oluşturan devletler arasındaki güvenlik endişelerini daha da artırmıştır. Bütün bunlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce görülen katı saflaşmaların önüne geçilememesine yol açmıştır. Devletlerin çok kutupluluğun getirdiği yıkıcı ve boğucu etkilerden kendilerini kurtaramadıkları bir alt sistem de, kimi zaman demokrasi olan ve olmayan devletler arasındaki ayrımı iyiden iyiye muğlaklaştırmıştır.

Hiç kuşkusuz, ABD'nin bir düşünce devrimi sonucunda bir demokrasi olarak uluslararası ilişkilerdeki yerini alması, uluslararası sistemi daha karmaşık hale getirerek sistemin etkileşim kapasitesini artırmıştır. Çünkü bu durum ileride de görüleceği gibi Avrupa alt sistemini kökünden etkileyecek bir sürecin başlangıcı olmuştur. Avrupa alt sisteminden çok da ayrı düşünülmemeyecek olan Amerika kıtalarında, Avrupalı güçlerin siyasi ve ekonomik çıkarlarının devam ediyor olması, bu iki dünya arasında çeşitli düzeydeki çatışmaların patlak vermesini beraberinde getirmiştir. Nitekim, Avrupa alt sisteminin uluslararası sistemin merkezi olmasının etkileri ABD ile İngiliz demokrasisi arasındaki ilişkilerde de görülmüştür. 1861'de Amerikan İç Savaşı sırasında İngiltere'ye ait Trent isimli gemide iki Konfederasyon temsilcisinin bir Amerikan savaş gemisi tarafından yakalanarak tutuklanması, ABD-İngiltere ilişkilerini sıcak çatışma ortamına sürüklemiştir. Trent olayının bir savaşla sonuçlanmaması Başkan Abraham Lincoln'un İngiltere ile girecek bir savaşı göze alamamasından kaynaklanmıştır (Rock, 1997: 101–151).

Uluslararası sistemi kendisine tabi kılan Avrupa alt sisteminin, bir düşünce devrimi ile kurulan ABD ile çatışması on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren ivme kazanmıştır. Bu durum, ABD ile İngiltere'nin birbirlerini Latin Amerika'da sıcak bir ortamda bulmalarında

görülmüştür. 1895'te İngiltere'nin Venezüella ile İngiliz Ginesi arasında kalan ihtilafli bölgede hak iddia etmesi, ABD ile İngiltere arasında diplomatik krize dönüşmüştür. İngiltere'nin bölgede hak iddia etmesi, bölgenin stratejik bir nokta olan Orinoco suyu girişine imkan tanınmasından ileri gelmekteydi. Böyle bir fırsat, İngiltere'ye Latin Amerika ticaretinde söz sahibi olma imkanı tanıyacaktı. Ne var ki, İngiltere'nin bu yöndeki iddiası, Monroe Doktrini'ne sıkı sıkıya bağlı hareket eden Cleveland yönetiminin büyük tepkisiyle karşılaşmıştır. Cleveland yönetimi bu krizde, Monroe Doktrini'ni kuvvet yoluyla dahi olsa dayatmaya kararlı bir turum sergilemiştir (Layne, 1994: 5-49). ABD'nin bu kararlı tavrına karşılık İngiliz Başbakanı Lord Salisbury sinik bir tavır sergilememiş; söz konusu bölgeyi İngiliz topraklarına katabilmek için kararlı davranmıştır. Krizin ciddiyeti iki tarafın da savaş hazırlıklarına girişmelerinden anlaşılmaktadır (Layne, 1994: 5-49). Söz konusu krizin, sıcak bir savaşa dönüşmeden aşılabilmesi, iki tarafın demokratik değerlere sahip olması sonucunda gerçekleşmemiştir. Lord Salisbury öncelikle Almanya'nın ve özellikle de donanmasının yükselişinden büyük endişe duymuştur (LaFeber, 1994: 176-177). Bunun yanı sıra İngiltere, Fransa ile Almanya arasında güç çekişmelerine sahne olan Afrika'ya öncelik tanımak zorunluluğu hissetmiştir. Cleveland yönetiminin de savaşa girme kararlılığını gören Lord Salisbury, bu topraklardan vazgeçme zorunluluğu hissetmiştir. Kısacası, bu krizde İngiltere'nin jeostratejik öncelikleri baskın çıkmıştır (Layne, 1994: 5-49). Layne'nin altını çizdiği gibi, krizin savaşa dönüşmemesinde demokratik değerlerin baskın çıktığına dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. İngiltere, ABD ile ilişkileri düzeltme ihtiyacı olduğuna inanmak zorunda kalmıştır. Kupchan da, İngiltere'nin sahip olduğu stratejik taahhütlerin fazlalığının, bu devleti bunlardan bir kısmını terk etmeye ittiğini belirtmektedir (Kupchan, 2010: 76). Kupchan aynı zamanda, bu krizin aşılabilmesinde kültürel etkenlerin oynadığı rolün önemini de göz ardı etmemektedir (Kupchan, 2010: 110).

1898'de ABD ile İspanya arasında Küba nedeniyle yaşanan savaş da yukarıdaki örnek kadar ciddiye alınması gereken bir örnektir. Her ne kadar 1898 Amerika-İspanya Savaşı sırasında İspanya'nın demokrasi olup olmadığı tartışmalı olsa da², ABD yönetimleri İspanya'ya bu devletin hiçbir suretle barışçı olamayacağı şeklinde bir ön yargı ile yaklaşmışlardır. İspanya'nın Küba'ya olan yaklaşımı, ABD yönetimi nazarında bu devletin rejimsel kimliği ile özdeş tutulmuştur (Owen, 1997: 153-189). Daha aydınlatıcı olması bakımından bu konuda Owen'ın yaptığı analojiye kulak vermekte fayda var: Eğer boş bir sahada karşılaşan iki arkadaşın biri silahını boşluğa doğrultursa, aradaki güven zedelenmeyecektir; buna karşılık bu kişi silahını arkadaşına doğrultup ondan cüzdanını talep ederse, o kişi arkadaşı tarafından yeni bir sınıflandırılmaya tabi tutularak, bundan böyle

düşman olarak addedilecektir. Owen'a göre bu durum, tam da ABD'nin 1898 Savaşı'nda İspanya'ya olan bakışını yansıtmaktadır (Owen, 1997: 153–189). Benzer şekilde, daha önce Wilhelm Almanyası'na olumlu bir gözle bakan ABD, Birinci Dünya Savaşı'na dahil olduğu 1917 yılından itibaren bu devlete demokratik olmayan bir rejim gözüyle bakmaya başlamıştır (Oren, 2001: 263–300).

Emperyalizm politikaları ile kendi alt sistemlerini aynı zamanda uluslararası sistem durumuna sokan Avrupalı büyük güçler, kendi aralarında Avrupa Kıtası dışında da sıcak çatışma ortamına sürüklenmekte geç kalmamışlardır. Bu durumun en ciddi örneği 1898'deki Faşoda Krizi'nde³ İngiltere ve Fransa gibi iki demokrasinin savaş ortamı içersine girmesinde görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz Dışişleri Bakanı olan Edward Grey'in anılarında belirttiği gibi, İngiltere Afrika'daki bu krizde Fransa ile savaşı da göze alarak geri adım atmama kararlılığındaydı (Armaoğlu, 1997: 425). Fransa'nın bu krizde savaşı göze alamaması, iki devlet arasında savaşın çıkmamasında belirleyici bir etken olmuştur; çünkü bu krizden kısa bir süre önce Fransa'da bir iktidar değişikliği yaşanmıştır. Dışişleri Bakanlığına atanan Delcassé, Fransa'nın nüfuz politikasında Sudan yerine Fas'a öncelik vermesini daha akılcı bulmuştur (Armaoğlu, 1997: 425). Görüldüğü gibi yeni dinamiklerle beslenen bir uluslararası sistemin parçası olma gerçeği, demokrasileri farklı bir coğrafyada da karşı karşıya getirmekten geri kalmamıştır.

Çok kutupluluğun istikrarsızlıklara açık bir sistem olmasından ötürü, uluslararası konjonktürün devletlerin dış politika davranışları üzerindeki etkileri büyük olmuştur; çünkü sistem, aktörlerin birbirlerine iyice güvensizlik besledikleri bir sisteme dönüşmüştür. Bu güvensizlik, çok kutupluluğun kontrolden çıktığı Birinci Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi poker oyununu andırır hale gelmiş; devletlerin güvenlik kaygıları ile realpolitik güdülerini adeta iç içe geçmiştir. İtalya, bu bağlamda yerinde bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Doyle'un yaptığı sınıflandırmada görüldüğü gibi, İtalya Birinci Dünya Savaşı öncesinde demokrasi kimliğine sahipti (Doyle, 2001: 3–58). Bu devlet, Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği zaman tarafsızlığını ilan etmiş; ne var ki her iki tarafla da pazarlık içersine girerek, hangi taraftan daha fazla toprak koparabilirse, o tarafın yanında savaşa girme şeklindeki realpolitik bir nosyonla hareket etmiş, bunun sonucunda da İtilaf Devletleri yanında savaşa girmeyi uygun bulmuştur (Armaoğlu, 1997: 116). Anlaşılabileceği gibi, bu toprak pazarlıklarının İtalya'yı İngiltere ve Fransa gibi demokrasiler ile savaşa sokması uzak bir olasılık değildi. Çok kutupluluğun yol açtığı istikrarsızlıklar, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra karamsar bir konjonktürün çöktüğü Avrupa'da kendisini göstermeye devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın Weimar Anayasası ile demokratik bir kimliğe

bürünmesi, Fransa'nın bu rejimi demokrasi olarak algılaması için yeterli olmamıştır (Layne, 1994: 5–49). Bu yüzden ki, Fransa 1923'te Almanya'dan tamirat borcunu tahsil edebilmek için, bu ülkenin maden zengini Ruhr bölgesini işgal etmekte bir sakınca görmemiştir. Bu işgalin savaşa dönüşmemesi, Almanya'nın Fransa ile çıkacak bir savaşı göze alamamasından ileri gelmiştir. Kısacası, güç asimetrisinin belirleyiciliği, demokratik değerlere baskın çıkmıştır. Fransa'yı böyle bir davranışa iten temel güdü, Fransa'nın Almanya'ya beslediği kuşkuculuğun Fransa'yı güvenlik endişelerine sevk etmesi olmuştur.

Avrupa alt sistemine kendi özgünlüğü kazandıran etkenlerden biri de, hem askeri hem de sivil hayatta kendisini gösteren teknoloji boyutunun beraberinde getirdiği dinamiklerin, yirminci yüzyılla birlikte kendisini gösteren totalitarizmin ortaya çıkmasında azımsanmayacak payının bulunmasıdır. Totalitarizmin, Avrupa'yı ideolojik çatışma ortamına sürüklemesi, iki savaş arası dönemi ve sonrasını konumuz açısından çok daha karmaşık hale sokmuştur. İdeolojik çatışmayla beslenmiş olan çok kutupluluğun yarattığı dehşet ortamı, en nihayetinde Finlandiya örneğinde olduğu gibi demokrasileri sıcak çatışma ortamına sokmakta geç kalmamıştır.

Bilindiği gibi, Finlandiya İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşadığı Sovyet işgalinden sonra Nazi Almanyası ile birlikte Müttefik Güçler'e karşı ittifak yapmış, bunun sonrasında da İngiltere 1941'de bu devlete savaş ilan etmiştir. Sovyet işgali ile sonuçlanan Fin-Sovyet ilişkilerinde görülen gerginlik, özellikle Finlandiya'nın Sovyetler Birliği'ni mutlak bir tehdit olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Finlandiya'nın duyduğu bu endişe, Sovyetler Birliği'nin demokratik olmamasından değil, Sovyetler Birliği'nin bu ülkeyi ele geçirmeye fazlasıyla yetecek büyüklükteki gücünden kaynaklanmıştır. Bu nedenle, demokratik olsun ya da olmasın, Finlandiya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı kendisini tehdit altında hissetmesi kaçınılmaz bir gerçek haline gelmiştir (Elman, 1997: 191–232). Nitekim Sovyetler Birliği, 1939'da Finlandiya üzerindeki nüfuzunu artırmış; ardından da bu ülke topraklarına yönelik tecavüzde bulunmaktan çekinmemiştir. Hiç kuşkusuz, Nazi Almanyası'nın Avrupa'da yarattığı dehşet de Sovyetler Birliği'nin bu politikasında etkili olmuştur. Müttefik Güçler, Finlandiya'nın karşı karşıya kaldığı bu işgal sonrasında bu devlete yardımda bulunmak istemiş; fakat Finlandiya bu yardımı Sovyetler Birliği ile barış yapma ön koşulu içermesi nedeniyle reddetmiştir (Spiro, 1994: 50–86). Bunun hemen arkasından Finlandiya Cumhurbaşkanı Risto Ryti, Nazi Almanyası ile yakınlaşma yoluna gitmiştir. İngiltere'nin bu politikaya tepkisi ise, yukarıda da değinildiği gibi Finlandiya'ya savaş ilan etmek şeklinde kendisini göstermiş ve bu devlet en az bir defa bombalamak suretiyle bu ülkeye karşı güç kullanmıştır (Spiro, 1994: 50–86). Bütün bunların yanı sıra, Finlandiya'nın o dönemki siyasal

sistemine bakmak da bu devletin dış politika çıktıları hakkında aydınlatıcı olacaktır. Söz konusu dönemde Finlandiya’da yarı-başkanlık sisteminin uygulanıyor olması, Cumhurbaşkanı Ryti’ye parlamento üzerinde önemli yetkiler vermektedir. İktidarda bir koalisyon hükümetinin bulunması da, alınacak dış politika kararlarını bu koalisyon hükümetinin iç dengelerine bağlı kılmaktaydı. Nitekim bu koalisyonda yer alan muhafazakar parti Alman yanlısı bir tutum izlemiştir (Elman, 1997: 191–232). Finlandiya örneğinde görüldüğü gibi, yasama ile yürütmeyi çok kesin çizgilerle birbirinden ayırmayan yarı-başkanlık sistemlerinin dış politika ve güvenlik konularındaki denetimi yetersiz kalabilmektedir (Elman, 1997: 191–232). Bu durum yarı-başkanlık sistemlerinin tamamen keyfi bir dış politikaya yol açtığı anlamına gelmemekle birlikte, seçimle işbaşına gelen cumhurbaşkanlarının daha kayıtsız bir dış politika izlemelerine karşı kuvvetli bir anayasal denetimin bulunmadığını göstermektedir. Finlandiya örneği, demokratik rejimlerdeki karar alıcıların dış politikada bağımsız hareket etmeye ne derecede açık olduğunu göstermesi bakımından aydınlatıcı bir örnektir. Anarşik bir uluslararası sistemde görülen değişken karakterli ittifaklar, Finlandiya örneğinde olduğu gibi her ne kadar böyle bir sonucu öngörmemişler olsalar dahi, demokrasilerin savaş ortamı içersine sürüklenmelerine yol açabilir. Görüldüğü gibi devletleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getiren ortamlar, devletler için vazgeçilmez bir güdü olan var olma güdüsünün demokratik olma vasfını hapsettiği ortamlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, Finlandiya’nın Rusya’ya olan bakışının derin kökleri bulunduğu da yadsınamaz bir gerçektir. I. Alexander döneminden itibaren, Rusya’ya bağlı bir grandüklük olan bu ülkenin, ancak 1917 Ekim Devrimi’nden sonra bağımsızlığını kazanması, ikili ilişkilerin şekillenmesinde birinci derecede rol oynamıştır.

Mearsheimer’in da belirttiği gibi, geçtiğimiz iki yüzyılda yeryüzünde yeterli sayıda demokrasi bulunmamasından ötürü, demokrasilerin birbirleriyle savaş ortamına girdiği çok fazla örneğe sahip değiliz (Mearsheimer, 1990: 5–56). Demokrasilerin birbirleriyle savaştığı veya savaş ortamı içersine girdiği çok fazla örneğe sahip olamamızda, demokrasilerin tüm dünyaya yayılmasının zaman alıcı bir süreç olmasının büyük payı bulunmaktadır. Bu gerçeğe karşın, Batılı demokrasileri karşı karşıya getiren gergin ortamlar da sıcak bir savaşın çıkması kadar önemsenmelidir. Çünkü savaşın çıkmamasında rol oynayan etkenlerin doğru bir biçimde ayrıştırılması gereği düşünüldüğü zaman, savaşların çıkmamasında demokrasi dışındaki etkenlerin de rol oynayabileceği fark edilecektir. Böyle bir ayrıştırmada, savaş teknolojilerindeki ilerlemelerin yıkıcılığa yaptığı etki özellikle dikkat çekmektedir. Savaş

teknolojilerindeki atılımlar, savaşların sayısını azaltmış olmakla beraber, savaşların yıkıcılığını artırmıştır (Tilly, 2001: 133–134). Bunun sonucunda, devletler birbirleriyle savaşa tutuşmayı kolay kolay göze alamaz hale gelmişlerdir. Bu gerçeklik bir alt sistemin taşıdığı yıkım gücü potansiyeli ile doğrudan ilgilidir. Bu nedenle, savaş teknolojileri bakımından yıkıcılığın en üst düzeye çıktığı alt sistemler istenilen sonuçlara ulaşmamıza izin vermez. Özellikle güç asimetrisi etkeni, demokrasiler arasında çıkan gerginlikleri incelerken belirleyici bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojinin belirleyiciliğiyle oluşan yıkıcılık ortamı, devletler arasında güç asimetrisi oluşumuna son derece elverişli bir ortam yaratmaktadır. Bu yüzden ki, taraflar arasında ciddi bir güç asimetrisinin oluşumuna elverişli ortamlar, demokrasilerin savaşı bir dış politika aracı olarak görüp görmediklerini anlamamız bakımından yanıltıcı sonuçlar doğurabilir; ciddi bir güç asimetrisi, zayıf olan tarafın geri adım atması sonucunu beraberinde getirerek bir sıcak çatışmanın veya bir savaşın çıkmasının önünü kesebilir.

Yukarıdaki örneklerden ortaya çıkan gerçeklerden biri de, demokrasilerdeki halkların birbirlerini doğrudan değil ancak bayrağı altında buldukları devletlerin aracılığıyla algıladıklarıdır. Çünkü tarafların anayasal ya da kuramsal anlamda bir demokrasi olmaları yeterli olmayıp, karşı tarafça da demokrasi olarak algılanmaları gerekmektedir. Bu bakımdan, demokrasilerin birbirlerine karşı barışçı olmalarından söz ederken, öncelikle sorulması gereken hangi demokrasiye karşı barışçı olacaklarıdır. Özellikle taraflar, sıcak çatışma yaratacak bir ortamın içine girmişlerse, bir sıcak çatışmanın yaşanıp yaşanmamasında tarafların birbirlerini nasıl algıladıkları daha büyük önem kazanmaktadır. Çünkü demokrasiler, demokrasi olarak algıladıkları devletlere karşı güven beslerlerken, demokrasi olarak algılamadıkları devletlere karşı kuşkuyla yaklaşmaktadırlar (Owen, 1994: 87–125). Bu nedenlerden ötürüdür ki, demokrasilerden bahsederken, demokrasilerin her ülkenin kendi siyasal gelişiminin bir sonucu olduğunu akıldan çıkartmamak gerekir. Bu gerçek bize, tam da Sartori'nin demokrasilerin bir tarihsel ürün olduğu şeklindeki değerlendirmesini hatırlatmaktadır (Sartori, 1965: 228).

Bu bağlamda düşünecek olursak, Kant'ın halkların savaşa karşı olacaklarını rasyonalitesinden hareket ederken göz ardı ettiği husus, demokrasileri parçası oldukları alt sistemden ayrı düşünmesi olmuştur. Çünkü Kant, savaşları basit bir ahlaki soruna indirgemmiştir. Gallie'nin vurguladığı gibi, Kant'ın gözünde savaş, kötü niyetli bir devletin eline geçirdiği güçle, iyi niyetli bir devleti işgal etmesidir (Gallie, 1978: 30). Ne var ki, demokrasilerin meşruiyetini borçlu olduğu halklar, tabiiyetini aldıkları devletlerden bağımsız düşünülebilecek varlıklar değillerdir. Aynı zamanda, günümüzde aldıkları şekliyle demokratik

yönetimlerin işlevlerinden biri de, gerginliğin tırmanışa geçtiği ortamlarda seslerini yükselten milliyetçi kesimlerin taleplerinin siyasal sisteme nüfuz etmesine aracılık etmektir. Bu nedendir ki, ulus iradesinin hakim olmasından, kamuoyunun savaşı her koşulda dışlayacağı sonucunu çıkartmak yanlıştır. Diplomasi tarihinde görüldüğü gibi, demokrasiler de kolaylıkla kamuoyunun baskısına yenik düşebilme şeklinde bir kırılmalığa sahiptir (Sorensen, 1992: 397–414). Bu gibi durumlarda belirleyici olan, kamuoyu rasyonalitesinin milliyetçi eğilimlere ya da sahip olunan siyasal kültüre ne kadar baskın çıkacağıdır. Nitekim Layne’in altını çizdiği gibi, 1898 ABD-İspanya Savaşı öncesinde Amerikan kamuoyu, Birinci Dünya Savaşı öncesinde de İngiliz ve Fransız kamuoyları, savaşın arkasında yer almaktan geri kalmamışlardır (Layne, 1994: 5–49). Hiç kuşkusuz her kriz ortamı, yükselişe geçen milliyetçi taleplerin bir devletin dış politika çıktılarına güç kullanma şeklinde yansımaları anlamına gelmez; yalnızca genel bir demokratik barış kuramının oluşturulabilmesinin önündeki engelleri gözler önüne serer. Nitekim, ancak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa siyasetinin köklü bir değişim geçirmesinden sonradır ki, savaş olgusu Avrupa siyasetinin dışına itilebilmiştir.

Çok kutupluluğun maceracı dış politikaları özendirilmesi, demokrasileri karşı karşıya getiren veya getirebilecek dinamikleri de beraberinde getirmiştir. Çok kutupluluğun neden olduğu yıkıcı ortamın izlerinin kolay kolay silinememesi de, demokrasilerin birbirlerine kolay kolay güven duymaması anlamına gelmiştir. Bu da göstermektedir ki, demokrasi ikililerinin birbirleriyle savaşmaması veya savaşa yol açacak düşman ittifaklar içerisinde yer almaması, içinde bulunulan alt sistemin tırmanmaya yol açacak yıkıcı iç dinamikleri üretip üretmemesiyle doğrudan ilgilidir. İki demokrasinin birbirleriyle savaşıp savaşmaması ile ilgili sorunlar da buradan kaynaklanmaktadır. Demokrasiler, kendilerini alt sistemdeki çok kutupluluğun girdabından kurtarmayı ne kadar başarabilirler? Gerçek şudur ki, böyle bir ortamda demokrasilerin sahip oldukları kimliklerini dış politikalarına yansıtılmaları kolay olmamaktadır. Çünkü devletler nasıl bir rejim karakteristiğine sahip olurlarsa olsunlar, varlıklarını sürdürme bilinci ile hareket etmektedirler. Bu bakımdan yukarıda da işaret edildiği gibi, tarihsel olarak Avrupa devletlerinin dış politikaları demokrasi üzerine inşa edilmemiş; demokrasiler bu dış politikaların içine doğmuşlardır.

Avrupa alt sistemi, kendi iç dinamikleri sonucunda İkinci Dünya Savaşı gibi daha önce eş görülmemiş bir yıkıcılıktan sonra ancak köklü bir dönüşüm geçirebilmiştir. Bu savaşın hemen sonrasında kıtanın maruz kaldığı Sovyet tehdidi, Batı Avrupa devletlerini birbirine kenetlemiş ve zaman içerisinde de Batı Avrupalı devletler arasındaki ilişkiler kurumsal bir boyuta taşınmıştır. Avrupa Birliği’nin oluşumuyla ilgili olarak unutulmaması

gereken bir gerçek varsa, o da stratejik boyutun taşıdığı önemdir. ABD, böyle bir bütünleşmeye Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkan güç boşluğundan yararlanmaması için ön ayak olmuştur. NATO, Avrupa Konseyi, Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Ekonomik Topluluğu örgütlerinin oluşumu, Batı Avrupa devletlerinin dış politika davranışlarının güvene dayalı olarak işlenmesine hizmet etmiştir. Soğuk Savaş sonrasında ise, eski Doğu Bloğu ülkelerinin bir çekim merkezi işlevi gören Avrupa Birliği ile bütünleşmesi, demokratik barışı güçlendirici etki yapmıştır. Hiç kuşkusuz, Soğuk Savaş'ta ABD'nin Batı Avrupa'nın güvenliği için vazgeçilmez olması da bu kurumsallaşmayı güçlendirmiştir (Doyle, 2001: 3–58). Geline nokta, Avrupa Birliği ile somutlaşan bu politik kültürün geriye dönüşü hemen hemen olanaksız görünmektedir.

Anlaşılabacağı gibi, Avrupa'da yaşanan bu politik süreçler kıtaya kendi özgün karakterini vermiştir. Savaşların yıkıcılığı, uluslararası örgütlenmeler ve demokratik barış birbirlerinden ayrı düşünülemeyecek olgular haline gelmişlerdir. Yukarıda sözü edilen çoğulcu güvenlik topluluğu, tam anlamıyla Avrupa Birliği'nde vücut bulmuştur; bu güvenlik topluluğunu oluşturan devletler arasındaki savaş olasılığının neredeyse sıfıra inmesi, böyle bir güvenlik topluluğu oluşumunun başarılı bir biçimde sürmesi ile mümkün olmuştur. Böyle bir çoğulcu güvenlik topluluğunun yaratılması ve bunun sonucundaki oluşan barış kültürü, Avrupa'nın yaşadığı tarihsel süreçler olmadan anlaşılabilir. Çünkü Kupchan'ın çok doğru biçimde sözünü ettiği gibi, 1952'de Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin yaşama geçirilmesiyle, Almanya'nın Ruhr'da bulunan kömür ve çelik kaynaklarının stratejik bir sınırlamayla uluslar-üstü bir otoriteye devredilmesi, bu güvenlik topluluğunun alt yapısını oluşturmuştur (Kupchan, 2010: 204–214).

Bölgesel Koşulların Belirleyiciliği

Demokratik barış kuramının çözümlenmesi açısından, demokrasinin doğup geliştiği Avrupa alt sistemini ele almanın önemi şüphe götürmemekle birlikte, demokratik barış kuramını çözümlerken yapılan hatalardan biri böyle bir çözümlenmeyi tek bir alt sistemle sınırlı tutmaktır. Demokrasiler arasındaki ilişkiler çözümlenirken, demokrasilerin içinde bulunduğu alt sistemin siyasi, ekonomik, coğrafi ve kültürel karakteristiklerden ayrı düşünülemeyeceği gerçeği çoğu defa göz ardı edilmektedir. Aynı zamanda her alt sistemde görülen etkileşim yoğunluğu aynı ölçüde değildir. Bu nedenle, demokrasi ikilileri arasındaki ilişkiler incelenecekse, ilişkilerin tarihsel ve bölgesel koşullar ışığında özgün taraflarını ortaya koymak gerekir; çünkü demokratik barış kuramının geçerliliği, liberal demokratik yönetimleri bu kimliklerinden uzaklaştıracak uluslararası koşulların zorlamasına bağlıdır.

Unutulmamalıdır ki, durgun sularda barışın korunması kolayken, fırtınalı sular barışın korunmasını çok daha zor hale getirmektedir.

Aralarında tarihsel / kültürel boyutu ile ön plana çıkan uyuşmazlıklar bulunan devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri, demokrasiler için gerçek anlamda bir sınav niteliğindedir. Bu uyuşmazlıklar, ikili ilişkilerin ayırt edici yönlerinin kendisini daima hissettirdiği uyuşmazlıklardır. Bir bölgenin tarihsel geçmişinin ve kültürel özelliklerinin baskın çıkması, demokrasilerin kendi varoluş felsefelerine uygun çıktılar oluşturmalarına her zaman olanak tanımamaktadırlar. Bu yüzden sorun, bölge siyasetinin mi demokrasilere ayak uyduracağı yoksa demokrasilerin mi o bölgenin gerçeklerine ayak uyduracağı noktasında düğümlenmektedir. Bölgesel koşulları irdelemeye girişirken, konuyu tamamen aydınlığa kavuşturacak ideal örneklere sahip değiliz; ne var ki, bu durum demokratik barışla ilgili sonuçlar çıkartmamıza engel olmamalıdır.

Alt sistem dinamiklerinin baskın çıkmasını kolaylaştıran etkenlerin başında, her bölgedeki ulusal güvenlik sorunlarının birbirinden farklılık göstermesi gelmektedir. Devletlerin ulusal güvenlik sorunlarını algılamasının ve dolayısıyla da çıkarlarını tanımlamasının birbirleriyle benzerlik göstermemesi, devletlerin demokratik olma kimliğiyle de çatışmaya girebilmektedir. Özellikle tarihsel ve bölgesel koşulların etkisiyle, ulusal güvenlik sorunlarının öncelikli sorun haline gelmesi, demokrasiler arasındaki ilişkileri zedeleyici etkiler yapmaktadır. Nitekim bunun bir örneği bir demokrasi olan İsrail'in⁴ 1982'de Lübnan'ı işgalinde görülmüştür. İsrail'in, karşı tarafın güvenlik kaygılarını hiçe sayan mutlak güvenlik anlayışıyla hareket etmesi, bu devletin demokrasisini zedelemekte gecikmemiştir. Bu işgale giden süreçte İsrail, demokrasi olduğu tartışma götürse de Lübnan'ın gerçek bir demokrasi kimliğine kavuşmasını köstekleyici bir politika izlemekten kaçınmamıştır (Elman, 1997: 327). Bu doğrultuda bu devlet, Hıristiyan Marunileri kollayan ve İsrail yanlısı olmayan partileri ülke siyasetinin dışına itmeye çalışan bir dış politika izlemiştir. İsrail silahlı güçleri (IDF), Marunilerin lideri Beşir Cemayel'in Cumhurbaşkanı seçilmesini güvence altına almak için Beyrut'u işgal altında tutmuştur (Elman, 1997: 327). Sonuç olarak demokratik değerler, İsrail'in dış ilişkilerinde etkisini hissettirmekten uzak kalmıştır (Elman, 1997: 301–335). İsrail'in güvenlik stratejisinin bir gereği olarak ortaya çıkan bu durum, 2006'da İsrail'in Lübnan'a yaptığı saldırıyla da nüksetmekte gecikmemiştir. 2006 Temmuzunda cereyan eden İsrail-Lübnan Savaşı, bölgesel koşulların baskın çıkmasının iki demokrasiyi nasıl savaş ortamına sürükleyebileceğine dikkat çekmesi bakımından yerinde bir örnektir. Bölgesel karakteristiğinin kendisini yoğun biçimde hissettirdiği bu gibi uyuşmazlıkların can alıcı noktasını, uyuşmazlığa konu olan toprak, silah, ekonomik çıkar gibi

maddi güdülerin tarafları birbiriyle uzlaştırmak yerine, tarafları birbirinden uzaklaştırabilecek güce sahip olması oluşturmaktadır (Keane, 2009: 797–798). Özellikle farklı sosyo-kültürel karakteristikler kendisini gösterdiği zaman, taraflardan biri, diğer tarafın demokrasi olmasıyla barışçı dış politika izlemesi arasında bağlantı kuramamaktadır.

Hindistan ile Pakistan arasında yaşanan savaşlar da konumuz açısından ihmal edilemeyecek öneme sahiptir. Her ne kadar Pakistan, hiçbir zaman gerçek bir demokrasi kimliğine kavuşamamışsa da, bu durum bazı sonuçlar çıkarmamızı engellememektedir. Pakistan, ülkeye 1958–1962 arasında hakim olan askeri rejimden sonra, Devlet Başkanı Eyüp Han ile birlikte demokratikleşme adımları atmaya başlamıştır. Fakat bu demokratikleşme adımları, Pakistan-Hindistan ilişkilerine olumlu biçimde yansıyamamıştır. 1962’de Çin Halk Cumhuriyeti ile Hindistan arasında yaşanan çatışması sonrasında, Hindistan’ın silahlanmaya hız vermesi, Pakistan tarafından tehdit olarak algılanmış; bu durum iki devlet arasında bir silahlanma yarışının başlamasına ön ayak olmuştur (Ganguly, 1997: 267–301). Ortaya çıkan bu güvenlik ikilemi, 1965’teki Pakistan-Hindistan Savaşı’nın patlak vermesinde azımsanamayacak bir rol oynamıştır. Ganguly’nin önemle vurguladığı gibi, 1965 Savaşı öncesinde Pakistan, demokrasi kimliği taşıyan bir ülke olsaydı dahi, sonucun pek farklı olması beklenemezdi; çünkü Keşmir konusunda Hindistan’ın stratejik üstünlük elde etme olasılığı, Eyüp Han için büyük bir kaygı unsuru teşkil etmekteydi (Ganguly, 1997: 267–301). Eyüp Han’ın bu tutumunda, dünya kamuoyunun Keşmir’e olan ilgisinin azalmakta olduğundan endişe etmesi de rol oynamıştır (Ganguly, 1997: 267–301). Pakistan’ın 1989’dan itibaren Benazir Butto ile parlamenter rejime geçmesi ise, konumuz açısından daha büyük bir anlam ifade etmektedir; çünkü Pakistan’ın parlamenter rejime geçmesi, Keşmir Sorunu’nun ulusal dava niteliği kazanmasından ötürü, ikili ilişkilere yumuşama olarak yansımamıştır. Dahası, bu durum Butto’nun 1990’lı yıllarda Keşmir yüzünden patlak veren krizde, ülkedeki muhalefetin gerisinde kalmamak için Hindistan’a cihat ilan etme tehdidinde bulunarak ülkesini savaşın eşiğine getirmesine engel oluşturmamıştır (Ganguly, 1997: 267–301). Ülkede Butto ile birlikte nispeten iyileşen basın özgürlüğünün, Hindistan ile ilişkiler söz konusu olduğu zaman basının gerilimi tırmandırması dışında, ikili ilişkilere olumlu bir etkisi olmamıştır (Ganguly, 1997: 267–301).

Bütün dünyaya maddi ve manevi anlamda büyük maliyet getiren Soğuk Savaş’ın Amerika kıtaları üzerine yaptığı etkiler de konumuz ile ilgili yararlı sonuçlar çıkartmamızı sağlayacaktır. Soğuk Savaş’ta Latin Amerika ülkeleri kendi sosyo-ekonomik gerçekleriyle hareket ederek kalkınma ihtiyaçlarına yanıt olarak, zaman zaman kapitalizm dışında alternatif yollara yönelmişlerdir. Bu alternatif yollar, ABD’nin bölge devletleriyle olan ilişkilerinde

müdahaleciliğe davetiye çıkartmış, CIA'nin Latin Amerika'daki gizli operasyonlarına hız kazandırmıştır. Bu operasyonlar sonrasında, 1954'te Guatemala'daki Arbenz yönetimi, 1973'te de Şili'deki Allende yönetimi iktidardan devrilmiştir. Söz konusu iki ülkenin de gerçek demokrasi olduklarından bahsedilememesine karşın, CIA'nin yürüttüğü gizli operasyonların bizi bazı sonuçlara götürmesine engel teşkil etmemektedir. Guatemala'da 1951'de yapılan seçimlerde iktidara, komünistlerin de desteğini arkasına alan Guzman Arbenz gelmiştir. Konu üzerinde çalışan isimlerden biri olan Forsythe, Arbenz'in tamamen özgür seçimlerle işbaşına gelmediğini, seçimlerin tam demokratik olmamasının ülkedeki ordu ile muhafazakâr ekonomik çevrelerin birlikte hareket etmesinin sonucu olduğunu vurgulamaktadır (Forsythe, 1992: 385–395). Amerikalı tarihçi LaFeber ise, Arbenz'in ülke tarihindeki en özgür seçimle iktidara geldiğini belirtmektedir (Lafeber, 1994: 546). Arbenz'in yaptığı toprak reformları, ABD'nin bu devletin komünist yola sürüklediğine yönelik değerlendirmesine yol açmıştır. Forsythe, özgür seçimler yapılmış olsaydı, Arbenz'in büyük bir olasılıkla galip çıkmış olacağını vurgulamaktadır (Forsythe, 1992: 385–395). Ne var ki Eisenhower yönetimi, Arbenz yönetimini devirerek baskıcı bir yönetimin işbaşına gelmesini tercih etmiştir. Şili'de ise, demokratik seçimle işbaşına gelen Salvador Allende'nin 1973'te ABD destekli bir askeri darbe ile devrilmesi, demokratik barış açısından karamsar bir tablo çizmiştir. Şili'de 1970 ve 1973 yıllarında yapılan başkanlık ve kongre seçimlerinin özgür niteliğine karşın ABD, Allende'yi daima karşı kampta bulunan ve tasfiye edilmesi gereken bir lider olarak görmüştür. Özellikle de, Allende'nin ülkedeki bakır endüstrisini ulusallaştırması ve özel mülkiyeti kısıtlayıcı girişimlerde bulunması, ABD'nin Allende yönetimine olan bakışını daha da olumsuz kılmıştır (Forsythe, 1992: 385–395). İktidardaki Nixon yönetimi öncelikle Şili'ye yapılan dış yardımları kesmiş, ardından da Allende rejimini istikrarsızlaştırmak için 8 milyon dolarlık bir ödenek ayırmıştır (LaFeber, 1994: 654–655). Bilindiği gibi, bunun sonrasında Salvador Allende, 11 Eylül 1973'te General Augusto Pinochet tarafından yapılan bir askeri darbeye devrilmiştir. ABD'nin bu müdahalesinde, bu devletin Latin Amerika'ya karşı kendisinde öteden beri var olan büyüklük duygusunun payını da göz ardı etmemek gerekir. Bu müdahalenin bir savaşa dönüşmemesi iki taraf arasında mevcut olan güç asimetrisinin bir sonucu olmuştur (Sorensen, 1992: 397–414). Nitekim Russett da, ABD ile Şili arasında savaş durumu söz konusu olmuş olsaydı, demokrasilerin savaşmayacağı tezinin ciddi anlamda yara almış olacağını kabul etmeden geçemiyor (Russett, 1993: 123).

Anlaşılabileceği gibi yukarıda verilen örnekler, demokrasilerin birbirleriyle hiçbir koşulda savaşmayacağı konusunda hafife alınamayacak şüphelerin doğmasına yol açmaktadır. Bu

örnekler bize demokratiklik vasfı kazanmış olmanın, devletlerin savaşı dış politika aracı olarak görmekten vazgeçmeleri anlamına gelmediğini göstermektedir. Demokrasi olan devletlerin, ellerinde bulundurdukları fiziksel güce güvenerek, demokrasi olmayan devletlere karşı savaş açmaktan çekinmedikleri de bilinen bir gerçektir. Ele alınan örneklerde görüldüğü gibi, demokrasiler gereğinde birbirlerine savaş ilan etmişler ya da savaş ilan etme noktasına yaklaşmışlardır. Bu gerçeğin konumuz açısından önemi, iki demokrasi arasında savaş koşullarının oluşmuş olmasının, savaşın fiilen çıkması kadar ciddiye alınması gerektiğidir. Eğer demokratik olma vasfı, kuvvet kullanmayı (meşru savunma dışında) seçenek olmaktan çıkartabiliyor ve iki devleti savaş ortamına sürüklemenin önüne geçebiliyorsa, gerçekten anlamlı olabilir. Çünkü bir kuramın amacı, gerçek anlamda fark yaratan bir seçenek sunmak olmalıdır. Fark yaratıcı bir demokratik barış kuramı, bir ülkedeki çatışma kültürünü ortadan kaldırarak, kuvvet kullanmayı dış politika araçlarının dışına çıkartabilmelidir. Bir alt sistemde demokrasileri çok kutupluluk girdabından kurtaracak bir siyasi kültür inşa edilebilmiş midir? Eğer iki demokrasi savaş ortamına kolaylıkla girebilmişse, bu durum bir savaşın çıkmamasını, karar alıcı, güç asimetrisi, savaşın getireceği ekonomik maliyetler gibi demokratik barış kuramı dışındaki etkenlerin belirleyiciliğine terk etmek anlamına gelmektedir.

Avrupa Alt Sistemi Tek Model mi?

Alt sistemlerin gösterdiği karakteristiklerin demokratik barış kuramında sapmalara yol açması, Avrupa alt sisteminin bu kurama yön veren tek alt sistem modeli olarak ele alınmaması gerektiği yönündeki inanca haklılık kazandırmaktadır. Çünkü Avrupa (ya da Batı dışındaki) alt sistemlerde, tarihsel ve kültürel etkilerin demokrasiler arasındaki ilişkiler üzerinde yapacağı etkiler daha güçlü bir biçimde hissedilecektir. Aynı zamanda teknolojik boyutun yarattığı etkileşim ve yıkıcılık düzeyi sonuçlarıyla birlikte düşünüldüğü zaman, kendisini Avrupa dışı alt sistemlerde aynı ölçüde hissettirmesi beklenemez. Bu bakımdan, bölgesel alt sistemleri karşılaştırmalı olarak ele almak, demokrasileri sıcak ortamlar içerisine sokacak koşulların Avrupa alt sisteminin geçirdiği politik ve ekonomik süreçleri geçirmemiş sistemlerde nasıl kolaylıkla mümkün hale olabileceğini gösterecektir. Böyle bir karşılaştırma yapmak aynı zamanda, Avrupa alt sisteminde bulunan demokrasiler arasındaki savaşların çıkmamasında etkili olan demokratik kimlik dışındaki etkenleri de bertaraf etmek anlamına gelecektir.

Avrupa'da görülen çoğulcu güvenlik topluluğu oluşumunun bulunmadığı eski Sovyetler Birliği toprakları, Ortadoğu, Güneydoğu Asya ve Afrika alt sistemlerini ele alalım. Özsel anlamıyla demokrasi, bu alt sistemlerin yakından bildiği bir gerçek olmamakla birlikte,

bu alt sistemlerde bulunan ülkelerin demokrasi kimliğine kavuşmaları (en iyi ihtimalle) Batı dünyasının geçirdiği süreçlerden büyük farklılıklar gösterecektir. Bu ülkeler, demokrasi kimliğini Batı'da olduğu gibi sosyo-ekonomik güçlerin baskısı ve bunun sonrasındaki demokratik mücadeleler sonucunda kazanmayacaklardır. Bu ülkelerin demokrasi kimliğine kavuşmaları, dış dinamik olarak küresel düzeyde yaşanan demokrasi dalgasıyla mümkün hale gelebilir. Bu demokrasi dalgası Huntington'ın dile getirdiği *çığlaşma* ve *moda ilaç* güdülerine denk düşmektedir (Huntington, 1993: 31). Bu coğrafyalardaki ülkelerin bu şekilde demokratikleşmeleri, demokratik olmanın asgari ölçütlerini⁵ kısa sayılabilecek bir zaman dilimi içerisinde aşama aşama yaptıkları reformlar sonucunda gerçekleşebilir. Çığlaşma etkisi, bir ülkede yaşanan demokratikleşme eğilimlerinin diğer ülkelere sıçramasına, moda ilaç eğilimi ise, demokratikleşmenin ülkelerin yaşadığı çok çeşitli siyasi ve ekonomik sorunlara karşı çağın geçerli ilacı olduğu şeklindeki kanaate işaret etmektedir (Huntington, 1993: 31). Böyle bir demokrasi trendinde, ülkelerin geçirdikleri devrim ya da bağımsızlık süreçlerinden sonra karşılaştıkları siyasi kimlik sorunlarına çözüm bulma arayışı önemli rol oynamaktadır. Çünkü liberal demokrasi modeli, bu devletlerde yönetimi elinde bulunduran seçkinler tarafından, içinde bulunulan çağın yönetim biçimi olarak adeta bir zorunluluk olarak görülmüştür. İşbaşında bulunan yönetimler, liberal demokratik modeli benimseyerek uluslararası alandaki konumlarını güçlendirmeyi de ummaktadırlar. Bunun yanı sıra, bu yönetimler küresel sermaye yatırımlarından daha büyük pay alarak, refah düzeylerini arttırmayı da arzu etmektedirler. Kısacası, bu alt sistemlerde demokratik rejimlerin işbaşına gelmesi, kendi iç dinamikleriyle gelişen bir süreç olmaktan çok, dış konjonktürün doğurduğu veya gerekli kıldığı bir süreç halini alacaktır. Dolayısıyla, bu devletlerin demokratiklik vasfını kazanmaları, bu devletlerin kökleşmiş demokrasiye sahip olduklarını göstermeyecektir. Bu bakımdan bu alt sistemlerdeki demokrasiler daha büyük bir kırılmağa sahip olacaklardır.

Öte yandan, bu alt sistemlerin geçmişinde Avrupa'da olduğu gibi bütün kıtayı sarsacak büyük savaşlar görülmediği için, devletler arasındaki sınırlar büyük barış antlaşmalarıyla ortaya çıkmamıştır; bunda söz konusu alt sistemlere çok kutupluluğun yerleşmemesinin de azımsanamayacak bir önemi bulunmaktadır. Bu durumun bu alt sistemlere olan yansıması, devletler arasında küçük ya da büyük sınır sorunlarının devam etmesi şeklinde kendisini göstermektedir. Bu alt sistemlerin geçmişinde büyük savaşların yaşanmamasının bir başka sonucu da, buralardaki uluslararası toplum oluşumunun cılız kalmasıdır. Bilindiği gibi, bir uluslararası toplumun temel işlevi olan uluslararası ilişkilere düzen vermek, savaşları sınırlandırmakla başlar; bu da bir alt sistemin geçirmiş olduğu savaşlar ve yıkıcılık ortamıyla doğrudan ilgilidir. Diplomasi tarihinde görülen belli başlı uluslararası toplum oluşumları olan

Avrupa Uyumunu, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler, Avrupa merkezli yaşanan büyük savaşlar sonrasında ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, sözünü ettiğimiz alt sistemlerde güç dengesi mekanizmaları şeklinde uluslararası toplum oluşumunu elverişli kılacak süreçler yaşanmamıştır.

Avrupa'da yerleşmiş bulunan çoğulcu güvenlik topluluğu gerçeği milliyetçiliği tasfiye etmiş, yaratılan ortak refah düzeyi de demokratik barışın yerleşmesini kolaylaştırmıştır. Buna karşılık, söz konusu alt sistemlerde güvenlik topluluğun oluşumuna ortam hazırlayacak koşullar ortaya çıkmamıştır. Kısacası bu alt sistemler, bütün bir alt sistemi kökünden dönüştürecek bir etkileşim yoğunluğu yaşamamışlardır. Batı dışındaki alt sistemler bunun yerine, ya sömürgecilikten nasibini almışlar ya da eski Sovyetler Birliği coğrafyası örneğinde olduğu gibi emperyalizme duyulan bir tepki sonucunda, Rusya öncülüğünde ani bir değişim yaşamışlardır. Sınırların istenilen şekilde tam anlamıyla oturmamış olması ve dinsel ve etnik türdeşliğin bulunmaması, bu alt sistemlerin belli başlı karakteristiklerinden biri olarak göze çarpmaktadır. Konjonktür değişikliklerinin önemli etkisinin görüldüğü bu alt sistemlerde, milliyetçilikler tekrar yükselişe geçebilecek potansiyele sahiptir. Özellikle eski Sovyet Cumhuriyetleri ve çevresini ele aldığımızda, bölge ekonomilerinin henüz gerçek anlamda refaha kavuşmuş olmadığını görüyoruz. Bölge devletlerinin ihraç kalemlerinde doğal kaynakların önemli bir yeri bulunmaktadır. Bölgeye maddi değerini veren doğal kaynakların paylaşımı, milli gelirlerini yükseltme arayışında olan devletler arasında ciddi sorunlar doğurmaktadır. Aynı zamanda söz konusu alt sistemler, uluslararası ekonomide meydana gelebilecek durgunluk ve krizlere kırılgan bir yapıdadırlar. Bu alt sistemleri oluşturan ülkelerin önemli bir bölümü, liberal serbest piyasa ekonomisini benimsemiş olmakla birlikte, güçlü bir orta sınıfa sahip değildirlere.

Bu alt sistemlerin gösterdiği karakteristikler, bu alt sistemleri inşacı (constructive) yapıların oluşumuna daha yatkın bir hale getirmektedir. Bu alt sistemlerin Avrupa alt sisteminden ayırt edici yanları, özellikle bu noktada kendisini göstermektedir. Özellikle Avrupa alt sisteminin çok hassas bir dönemden geçtiği Birinci Dünya Savaşı öncesi ortam göz önünde bulundurulduğu zaman, realizmin bu alt sistemin gelişim sürecini açıklamaktaki payı yadsınamaz. Çünkü Avrupa Uyumuna en büyük darbeyi vuran, Almanya'nın bir savaş sonucunda birleşmesi ve daha sonrasında II. Wilhelm'in Almanya'yı tam anlamıyla bir dünya gücü yapmayı hedefleyen dış politikası olmuştur. Bu da, Almanya'nın sömürgecilik yarışına katılması ile silahlanmaya hız vermesini beraberinde getirmiştir. Kısacası, Avrupa'nın girdiği güvensizlik ortamında, Avrupa siyasetinde gücün başlı başına bir amaç olarak geçerlik kazanması, Kıtada daha önce eşi görülmemiş bir yıkıcılığa kapı aralamıştır. Sözü edilen alt

sistemlerin ise, bu kadar büyük yıkıcılık üretme potansiyeli bulunmamaktadır; ancak karşılıklı güvensizliklerden beslenen milliyetçilik yükselişe geçmekte zorlanmamaktadır. Bu bakımdan bu alt sistemler inşacı yapıların oluşmasına daha yatkın alt sistemlerdir; çünkü toplumsal pratikler sayesinde ki, karşılıklı öznelci (intersubjective) kimlikler oluşmakta ve doğacak her sorunda kendisini yeniden üretmektedir. Karşılıklı öznelci kimliklerin kendisini yeniden üretmesi, çeşitli şekillerde oluşmuş olan yorumları disipline etmesiyle gerçekleşir (Hopf, 1998: 171–200). İnşacı yaklaşımın bu alt sistemlerde yerleşmeye elverişli olması, bu yaklaşımın barışa ve güvene dayalı sosyal yapıları yeniden üretmekten ziyade, birbirlerine güvensizlik besleyen sosyal yapıları yeniden üretmeye ve bu ilişkileri açıklamaya daha yatkın bir yaklaşım olmasından kaynaklanmaktadır. İnşacı yapıların yerleşmesine elverişli alt sistemler, aynı zamanda tarafların en büyük bedeli ödemeyi göze aldıkları gerginlikleri yaratan alt sistemlerdir. Çünkü kan dökülmesiyle sonuçlanan gelişmeler, ulusların hafızalarına daha güçlü bir biçimde kazınmaktadır. Nesiller boyunca canlı kalan ortak hafızalar sayesinde ki, bir grup kimliğini kazanmakta ve bunu sürdürmektedir (Wendt, 1999: 163). Bu türden bir yaklaşım, Bosna’da 1992’de yaşanan iç savaşı da en doğru bir biçimde açıklamaktadır (Wendt, 1999: 163). Böyle olduğu için, inşacı yapılar karşılıklı öznelci kimlikleri güçlendirecek sembollere ihtiyaç duyar (Hopf, 1998: 171–200). Bu alt sistemlerde bulunan liderler sembol yaratmaya ya da canlandırmaya eğilimli liderlerdir. Her iki tarafça oluşturulmuş olan inşacı yapılar, köklü değişiklikler olmadığı takdirde varlığını korumaktadır; bu durum gereğinde, demokrasilerin bu yapıların kontrolüne girmelerine yol açabilecek sonuçları da beraberinde getirebilir.

Avrupa alt sistemi ile Avrupa dışında yer alan alt sistemler arasındaki farklılıklar sistemde yer alan yıkıcılık düzeyi ile kendisini belli etmektedir. Sistemin yıkıcılığa açık olması ister istemez, bu alt sistemdeki siyasetin köklü bir dönüşüm geçirmesini beraberinde getirmiştir. Buna karşılık, Avrupa dışındaki alt sistemlerde düzeni tümünden yıkıma sürükleyecek şiddet araçlarının bulunmaması, hem karşılıklı düşmanlıkları daha uzun tutmakta, hem de devletler arasındaki daha düşük düzeydeki çatışmalara kapı aralamaktadır. Dikkat edileceği gibi, demokratik barış konusunu aydınlatmak için ele alınan örneklerin önemli bir kısmı, demokrasilerin büyük bir savaş gücünü ellerinde bulundurdukları, büyük güç mücadelelerine sahne olan Emperyalizm Çağı’ndan İkinci Dünya Savaşı’na kadar uzanan dönemi kapsamaktadır. Bu yüzden, Avrupa’da savaşların azalmasını, Avrupa’nın böyle kendine özgü bir süreçten geçmesinde de aramak gerekir.

Demokrasilerin birbirleriyle savaşıp savaşmaması, aynı zamanda bir alt sistemin ya da bir bölgenin savaşların çıkması bakımından ne derecede kırılabilirliğe bağlıdır. Çünkü

savaşların çıkması, savaşların çıkmasını kolaylaştırıcı koşulların bir siyasi coğrafyada ne kadar yer ettiğiyile ilgili bir konudur. Bu noktada yeri gelmişken, demokrasi olmamanın savaşlara ortam hazırlayacağı şeklinde bir yargıya varmanın doğru olmayacağına da işaret etmek gerekir. Bir diktatörün, ülkesinin sahip olduğu ulusal güç öğelerinin yetersizliğinden ötürü, izlediği dış politikada sağduyuya ve istikrara önem vermesi, onu saldırgan bir dış politikadan alıkoyacaktır. Christopher Hill bu noktaya işaret ederken, İran Şahı Pehlevi ile İspanya diktatörü Franco'nun, izledikleri dış politikada saldırganlıktan uzak durduklarının altını çizmektedir (Hill, 2003: 239). Sözü ettiğimiz kolaylaştırıcı etkenler, aynı zamanda savaşların çıkmasında rol oynayan dış dinamiklerin önemine işaret eder. Bu etkenler olarak, uluslararası konjonktürü, güç asimetrilerini, güvenlik endişelerini, etnik gerginlikleri, sınır uyuşmazlıklarını ve doğal kaynakların paylaşımı sorunlarını sayabiliriz. Öte yandan, Doyle'un da işaret ettiği gibi, bir devletin güç kullanmaya başvurması rejimin niteliğinden bağımsız olarak, liderlerin yaptıkları hesap hatalarından da kaynaklanabilir (Doyle, 1986: 1151–1169). Savaşları kolaylaştırıcı etkenler, hiç kuşkusuz hesap hatalarının yapılmasına da kapı aralayacaktır.

Uluslararası toplum oluşumunun ve/veya güvenlik topluluğu gibi mekanizmaların bulunmadığı alt sistemlerde savaşların çıkması çok daha kolay hale gelecektir. Bu bakımdan bir bölgesel alt sistemde, Avrupa örneğinde olduğu gibi uluslararası toplum varlığının yaratılması son derece önemlidir. Nitekim işaret ettiğimiz gerçek, ortak “biz” duygusunun yerleşmediği eski Sovyet Cumhuriyetlerini oluşturan coğrafya ile Güneydoğu Asya'da kendisini fazlasıyla hissettirmektedir. Rusya ile Gürcistan arasında Eylül 2008'de yaşanan sıcak çatışma, bu konudaki dikkat çekici bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar, bu iki ülkenin gerçek demokrasi olduğu söylenemese bile, Rusya 1996'dan, Gürcistan ise 1999'dan itibaren Avrupa Konseyi üyesidir; temel özgürlüklerin korunması ile hukuk devleti olmanın üyelik için ön şart olduğu Avrupa Konseyi, gerektiğinde herhangi bir devletin üyeliğini askıya alabilmektedir. Bu devletler özsel anlamda demokrasi kimliği taşısalardı dahi, taraflar arasında bir savaşın çıkmasını bertaraf etmek kolay olmazdı. Taraflar, birbirlerinin zihinlerde “öteki” olarak yer ettiği sürece, karşı tarafın demokrasi olması büyük bir anlam ifade etmemektedir; çünkü demokrasi karşı tarafa yönelik saldırgan güdülerin temsili hale dönüşmesine hizmet etmektedir.

Sonuç

Ebedi Barış'ın yazıldığı tarihle karşılaştırılamayacak ölçüde karmaşık hale gelen uluslararası sistem, demokrasileri büyük bir etkileşim yoğunluğu içersine sokarak birbirleriyle

karşıya karşıya gelmelerine yol açan sonuçlar doğurmuştur. Bu nedenle, demokratik barış kuramının geçerlilik kazanabilmesi, öncelikle uluslararası ortamın da buna olanak tanınması durumunda mümkün hale gelebilir. Böyle bir tamamlayıcılık söz konusu değilse, demokratik barış kırılmalıya açık olacaktır.

Uluslararası ilişkilerde savaşların genel bir eğilim olarak aynı coğrafyayı paylaşan devletler arasında çıktığı düşünülürse, demokratik barışın gerçekleşmesi iki devletin demokrasi olmalarının bir sonucu olmaktan çok, bölgede “ortak biz” duygusunun yerleşmesine olanak sağlayacak çoğulcu bir güvenlik topluluğunun oluşturulmasıyla başarılabilir. Böyle olunca, demokrasilerin savaşıp savaşmayacağı, ikili ilişki düzeyinden çıkıp başlı başına bir alt sistem sorunu haline almaktadır. ABD-Kanada örneğinin tarihsel/kültürel etkenlerin sonucunda oluştuğu düşünüldüğünde, özellikle kırılmalılık gösteren alt sistemlerde bulunan demokrasi ikilileri arasında yaşanabilecek savaşların tamamen önüne geçilebilmesi, bu alt sistemlerde böyle bir politik kültürün inşa edilmesi ile mümkün olabilir. Çünkü ancak çoğulcu güvenlik topluluğu şeklindeki yeni bir politik kültür, yaşamsal önemi olan doğal kaynaklar ile ilgili ortaya çıkabilecek sıcak ortamlara karşı tam bir güvence oluşturabilir ve ikili ilişkilerin savaşla sonuçlanacak çatışmacı yönlerini törpüleyebilir. Aynı zamanda da, dış güçlerden gelecek nüfuzlara karşı bir alt sistemi daha dayanıklı hale getirebilir. Batı dışındaki alt sistemlerde güvenlik topluluğunun oluşması, mutlaka yıkıcı savaşların yaşanmasını gerektirmezken, “ortak biz” duygusuna varacak ölçüde, Avrupa örneğindeki gibi entegrasyon şeklinde kendisini gösterecek bir etkileşim yoğunluğu böyle bir oluşuma katkı sağlayacaktır.

Demokratik barış kuramının tam olarak açıklığa kavuşturulması, dış politika veya uluslararası politikadaki tüm değişkenlerin gücünün ve etkisinin görüleceği demokrasi ikilileri arasındaki etkileşim yoğunluğunun artmasına bağlıdır. Avrupa alt sistemi ve onun yaratmış olduğu uluslararası sistem bu yönde kayda değer veriler sunsa da, bu veriler böyle bir tezin doğrulanması için yeterli olmamaktadır. Bu yüzden devletlerin birbirleriyle savaşıp savaşmaması ile demokratik bir rejimi benimsemiş olmaları arasında mutlak bir bağın kurulması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle demokratik barış kuramını destekleyecek en iyimser sonuç, demokrasilerin barışçı olacağı genellemesi yerine, hangi demokrasinin hangi demokrasiye karşı barışçı olacağıdır. Böyle olunca da, demokratik barış bilmesinin yeterince açıklığa kavuşabilmesi, iki demokrasiyi gergin ortamlar içersine sokacak bölgesel ve kültürel değişkenlerle zenginleştirilmiş yeni durumların ortaya çıkmasına bağlıdır. Bu da, siyasal gelişim ve kültür değişkeninin böyle bir teoriye entegre edilmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Bunun yanı sıra demokratik yönetimlerin, yaşamsal öneme sahip

doğal kaynak paylaşımının ileriki yıllarda getireceği sorunlarla daha fazla yüzleşmeleri gereklidir. Şili örneğinde görüldüğü gibi de, bir demokrasinin dış politika çıkarları gereği olarak düşman saydığı bir ideolojiyle mücadele içerisine girmesinin, demokrasi-barış ilişkisini zayıflatacağı zengin ortamlar, kuram için gerçek anlamda bir sınav niteliği taşıyacaktır. Bu kuramın en çetin koşullara dayanacak ölçüde ne kadar sağlam olduğu ancak bu şekilde test edilebilir.

Uluslararası ilişkileri şekillendirmiş olan koşullar yeniden yaratılamayacağına göre, böyle bir kuramın doğru bir biçimde sınanmasını mümkün kılacak olan, aynı zamanda demokrasinin Batı dışı dünyada yayılmasının hızlanması ve uluslararası sistemdeki alt sistemleşmenin hız kazanmasıdır. Demokratik barış kuramının geleceğinin alt sistemlerde yatması da buradan ileri gelmektedir.

SON NOTLAR

*Dr.

¹ İngiltere'nin 1832'deki Reform Yasası'nın (Reform Act) kabulünden sonra gerçek bir demokrasi kimliğine büründüğü kabul edilmektedir. Reform Yasası sonrasında ülkedeki demokratik katılımı % 60'lık bir genişleme olmuştur.

² 1898 yılında İspanya, Owen tarafından yarı demokrat olarak değerlendirilirken, Lake ABD-İspanya savaşını demokrasiler arası savaş olarak değerlendirmektedir (Lake, 1992: 24-37).Ray ise, İspanya'da 1876'da kabul edilen yeni anayasa ile yarışmacı seçimler öngörülmüş olmasına karşın, olabilecek bir iktidar değişiminin ülkedeki önde gelen iki partinin liderleri ve kral tarafından belirlenmesinden dolayı İspanya'nın demokratik sayılamayacağını belirtmektedir (Ray, 1998: 112).

³ Afrika'nın kuzeyden güneye kontrol altına alınması politikası çerçevesinde Sudan'ı 1898'de ele geçiren İngiltere ile bu devletin politikasını Afrika'daki çıkarları açısından tehdit eden Fransa'nın Fransız Kongosu'ndan doğuya doğru ilerleyerek bayrak dikmesiyle iki devleti Faşoda'da (Sudan) karşı karşıya getiren kriz.

⁴ İsrail 1949'dan bu yana demokrasi olarak kabul edilmektedir (Doyle, 1986: 1151-1169) İsrail'in tam bir demokrasi olduğu "Freedom House" tarafından da kabul edilmektedir. Bkz. <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2011&country=8060>, 11.4.2011.

⁵ Schmitter ve Karl, Dahl'ın demokrasiyle ilgili ölçütlerini genişleterek bir ülkenin demokratik sayılabilmesi için asgari dokuz ölçüt sıralamışlardır. Bu ölçütler: 1) Hükümet kararları üzerindeki denetim anayasal olarak seçilmiş organlarda toplanmalıdır. 2) Seçilmiş organlar adil seçimlerle işbaşına gelmelidir. 3) Ülkedeki bütün yetişkin vatandaşlar oy verme hakkına sahip olmalıdırlar. 4) Ülkedeki bütün yetişkin vatandaşlar seçimle belirlenen organlara seçilme olanağına sahip olmalıdırlar. 5) Vatandaşlar herhangi bir kovuşturma olmaksızın, siyasi konularla ilgili olarak görüşlerini ifade etme olanağına sahip olmalıdırlar. 6) Vatandaşlar alternatif bilgi kaynaklarına ulaşma olanağına sahip olmalıdırlar. 7) Vatandaşlar siyasi partiler ve çıkar grupları dâhil bağımsız kuruluş ve örgütlerde söz sahibi olma hakkına sahip olmalıdırlar. 8) Halk tarafından seçilmiş organlar anayasal yetkilerini kullanırken seçilmemiş organların(fili olsa bile) ezici muhalefetine tabi olmadan kullanabilmelidirler. 9) Hükümetler dış siyasi yönetimlerden gelecek baskılardan bağımsız biçimde hareket edebilmelidirler.Ayrıntılı bilgi için bkz. Philippe C. Schmitter ve Karl Terry Lynn "Demokrasi Nedir? Ne Değildir?" 67-81,Larry Diamond ve, Marc F. Plattner (der) Demokrasinin Küresel Yükselişi, Ankara, Yetkin Yayınları,1995.

KAYNAKÇA

- ARMAOĞLU, F. (1997), 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), Ankara, TTK Kurumu Yayınları.
- BULL, H. (1977), *The Anarchical Society, A Study of Order in World Politics*, London, Macmillan.
- DEUTSCH, K. et al. (1957), *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton, NJ, Princeton University Press.
- DOYLE, M. W. (1986), *Liberalism and World Politics*, *American Political Science Review*, 80 (4), ss. 1151-1169.
- DOYLE, M. W. (2001), "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs" ,Michael E. Brown, Sean M Lynn-Jones, ve Steven E Miller (ed.), *Debating the Democratic Peace*, Cambridge, The MIT Press, ss. 3-58.
- ELMAN, M. F. (1997), "Finland in World War II: Alliances, Small States, and the Democratic Peace", Miriam Fendius Elman (ed.), *Paths to Peace:Is Democracy the Answer?*, Cambridge, The MIT Press, ss.191-232.
- ELMAN, M. F. (1997), "Israel's Invasion of Lebanon, 1982: Regime Change and War Decisions", Miriam Fendius Elman (ed.), *Paths to Peace:Is Democracy the Answer?* Cambridge, The MIT Press, ss. 301-334.
- FORSYTHE, D. P. (1992), "Democracy, War, and Covert Action", *Journal of Peace Research*, 29 (4), ss. 385-395.
- GALLIE, W. B. (1979), *Philosophers of Peace and War: Kant ,Clausewitz, Marx, Engels and Tolstoy*, Cambridge, Cambridge University Press.
- GANGULY, S. (1997), "War and Conflict between India and Pakistan:Revisiting the Pacifying Power of Democracy" Miriam Fendius Elman(ed.), *Paths to Peace:Is Democracy the Answer?*, Cambridge, The MIT Press, ss. 267-301.
- GATES, S. et al. (1996), "Democracy and Peace: A More Skeptical View", *Journal of Peace Research*, 33 (1), ss. 1-10.
- GILPIN, R. (1987), *The Political Economy of International Relations*, Princeton, Princeton University Press.
- HELLER, A. (2004), "Biçimsel Demokrasi Üzerine", *Sivil Toplum ve Devlet:Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar*, John Keane (der.), Çev. Levent Köker et. al., İstanbul, Yedi Kıta Yayınları, ss. 147-164.
- HILL, C. (2003), *The Changing Politics of Foreign Policy*, Basingstoke, Palgrave.
- HOBSBAWM, E. (1999), *İmparatorluk Çağı 1870-1914*, Çev. Vedat Aslan, Ankara, Dost Kitabevi.
- HOPF, T. (1998), "The Promise of Constructivism in International Politics", *International Security*, 23 (1), ss. 171-200.
- HUNTINGTON, S. P. (1993), *Üçüncü Dalga: Yirminci Yüzyılın Sonlarında Demokratikleşme*, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- KANT, I. (1960), *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme*, Çev. Yavuz Abadan ve Seha L. Meray, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları.
- KEANE, J. (2009), *The Life and Death of Democracy*, London, Simon and Schuster, 2009.

KENNEDY, P. (1988), *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Düşüşleri*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.

KUPCHAN, C. A. (2010), *How Enemies Become Friends: The Sources of Stable Peace*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

LAFEBER, W. (1994), *The American Age: U.S. Foreign Policy at Home and Abroad 1750 to the Present*, Second Edition, New York, Norton.

LAKE, D. A. (1992), "Powerful Pacifists: Democratic States and War", *American Political Science Review* 86 (1), ss. 24-37

LAYNE, C. (1994), "Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace", *International Security*, 19(2), ss.5-49.

MACPHERSON, C. B. (1984), *Demokrasinin Gerçek Dünyası*, Çev. Levent Köker, İstanbul, Birey ve Toplum Yayınları.

MEARSHEIMER, J. J.(1990), "Back to the Future:Instability in Europe after Cold War", *International Security*,15 (1), ss. 5-56.

MESQUITA, B. B. (1981), *The War Trap*, New Haven, Yale University Press.

OREN, I. (2001), *The Subjectivity of the "Democratic" Peace:Changing U.S. Perceptions of Imperial Germany*, Michael E. Brown, Sean M Lynn-Jones, ve Steven E Miller(ed.), *Debating the Democratic Peace*, Cambridge, The MIT Press,ss.263-300.

OWEN, J. M. (1994), "How Liberalism Produces Democratic Peace", *International Security*, 19 (2), ss. 87-125.

OWEN, J. M. (1997), *Perceptions and the Limits of Liberal Peace:The Mexican-American and Spanish-American Wars*, in Miriam Fendius Elman(ed.), *Paths to Peace:Is Democracy the Answer?*, Cambridge, The MIT Press, ss. 153-191.

RAY, J. L. (1998), *Democracy and International Conflict*, Columbia, South Caroline Press.

ROCK, S. R. (1997), "Anglo-US Relations,1845-1930:Did Shared Liberal Values and Democratic Institutions Keep the Peace?", in Miriam Fendius Elman(ed.), *Paths to Peace:Is Democracy the Answer?*, Cambridge, The MIT Press,ss.101-151.

ROSECRANCE, R. N. (1963), *Action and Reaction in World Politics:International Systems in Perspective*, Boston ,Little, Brown and Company.

RUSSETT, B.(1993), *Grasping The Democratic Peace:Principles for a Post-Cold War World* ,Princeton, Princeton University Press.

SARTORI, G. (1965), *Democratic Theory*, New York, Frederick A. Praeger.

SCHMITTER, P. C. ve LYNN, K. T. (1995), "Demokrasi Nedir?..... Ne Değildir?" ,Larry Diamond ve Marc F. Plattner(der) *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, Ankara, Yetkin Yayınları.

SORENSEN, G. (1992), "Kant and Processes of Democratization: Consequences for Neorealist Thought" *Journal of Peace Research*, 29(4), ss. 397-414.

SPIRO, D. E. (1994), "The Insignificance of the Liberal Peace" *International Security*,19 (2), ss. 50-86.

TILLY, C. (2001), Zor,Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara, İmge Kitabevi.

VAN EVERA, S. (1998), "Hypotheses on Nationalism and War" Theories of War and Peace, Michael E. Brown, Owen R. Coté,Jr. ,Sean M. Lynn-Jones ve Steven E. Miller(ed.), Cambridge, The MIT Press, ss. 257-292.

WENDT, A. (2005), Social Theory of International Politics, Cambridge, Cambridge University Press.